

Autisme in de kerk

Brochure voor ambtsdragers

colofon

Eleos, Helpende Handen, Op weg met de ander, SGJ Christelijke Jeugdzorg en De Vluchtheuvel organiseerden in 2008 gezamenlijk twee studiedagen *Autisme in de kerk*. Doel van deze studiedagen was enerzijds de vinger te leggen bij de problematiek die mensen met autisme kunnen ervaren in de kerk en anderzijds handvatten te formuleren voor de praktijk van kerkdienst, catechese, pastoraat, kinder- en jeugdwerk en geloofsopvoeding ten behoeve van mensen met autisme. Bij het schrijven van deze brochure voor ambtsdragers binnen de reformatorische kerken is gebruik gemaakt van uitkomsten van deze studiedagen.

Eindredactie: Siegbert Beukens

Vormgeving: douglas design, www.douglasdesign.nl

Foto's: pagina's 7, 28, 33 en 36: Jeugdbond Gereformeerde Gemeenten, overige foto's: www.sxc.hu

Informatie:

helpende handen

t 0348 48 99 70 > e info@helpendehanden.nl > i www.helpendehanden.nl/autismeindekerk

Bestellen:

Deze uitgave is te bestellen bij Helpende Handen, Postbus 404, 3440 AK Woerden >

i www.helpendehanden.nl/publicaties > i www.helpendehanden.nl/autismeindekerk

Prijs: € 7,50, exclusief verzendkosten

Jaar van uitgave: 2009

Aan de inhoud van deze brochure kunnen geen rechten worden ontleend.

Inhoudsopgave

	Pagina
Voorwoord	3
Hoofdstuk 1 <i>Algemene informatie over autisme</i>	5
Hoofdstuk 2 <i>Pastoraat en autisme</i>	11
Hoofdstuk 3 <i>Diaconaat en autisme</i>	17
Hoofdstuk 4 <i>Kerkdienst en autisme</i>	23
Hoofdstuk 5 <i>Catechese en autisme</i>	28
Hoofdstuk 6 <i>Kinder- en jeugdwerk en autisme</i>	33
Aanbevolen literatuur en websites	40
E-mailadvies pastoraat	43
Informatie organisaties	44

Voorwoord

L. Hubregtse

Autisme in de kerk. Wellicht is dit inmiddels een bekend thema. In 2008 werden twee studiedagen over dit onderwerp georganiseerd. Daar werd het grote belang van bezinning op de problematiek van mensen met autisme in de kerkelijke gemeente en de behoefte aan praktische handvatten duidelijk. Deze brochure voor ambtsdragers voorziet daarin. In het eerste hoofdstuk staat algemene informatie over autisme. Het verdient aanbeveling dit hoofdstuk eerst te lezen. Daarna kan iedere lezer kiezen voor een thema dat in zijn ambtelijk werk centraal staat: het pastoraat, het diaconaat, de kerkdienst, de catechese of het jeugdwerk. Deze hoofdstukken worden steeds afgesloten met een aantal praktische handreikingen. Vanuit Lukas 5 geeft dit voorwoord enkele Bijbelse gedachten over de zorg voor mensen met autisme binnen de christelijke gemeente.

De evangelist Lukas is in zijn bejegening van mensen met beperkingen een voorbeeld. Hij begint niet met het benadrukken van het probleem. Hij ziet mensen in de nood van hun bestaan. In de hoofdstukken 4 en 5 van het Lukasevangelie staan enkele aansprekende voorbeelden: 'een mens, hebbende een onreine geest', 'een man, vol melaatsheid' en 'een mens, die verlamd was'.

In deze brochure gaat het niet over autisten, het gaat over mensen. Mensen die net als u en ik herstel nodig hebben van de verbroken relatie met God. Maar ook mensen die vanwege hun problematiek een extra belemmering hebben om weer met God in contact te komen. Althans, vanuit hun gezichtspunt bezien.

Lukas 5 schetst ons vier geloofsvrienden. Ze zijn gericht op de ander en op wat er met die ander moet gebeuren: bij Jezus terecht komen. Daarom nemen ze hun vriend met een beperking mee en leggen hem neer voor de voeten van de Heere Jezus. Om met deze vriend bij Jezus te komen was een alternatieve route, via het dak, de enige oplossing. Ondanks de extra moeite en het ongewone, kiezen ze daar toch voor. De liefde van Christus dringt hen.

In de kerk, de gemeente, hebben leden elkaar nodig en dragen ze voor elkaar gelijke zorg. De vier vrienden uit deze geschiedenis laten zien hoe dat moet. Ze handelen vanuit geloof. Geloven en handelen horen bij elkaar en volgen elkaar op. Dat wil niet zeggen dat alles maar vanzelf gaat. De vrienden hebben eerst de gewone deur geprobeerd. Toen dat niet lukte kozen ze voor een onconventionele aanpak. Desondanks stuurde de Heere Jezus hen niet weg. Dat geeft ons vrijmoedigheid om voor mensen met autisme ook buiten de geijkte kaders te zoeken naar nieuwe wegen.

De Heere Jezus schenkt niet eens aandacht aan de manier waarop de man bij Hem wordt gebracht. Hij doet iets heel anders. Hij let op het geloof van de vrienden: 'En Hij, ziende hun geloof, zei tot hem: Mens, uw zonden zijn u vergeven'. De Heere kent de nood van deze man en Hij stelt de gelovige verwachting van de vrienden niet teleur. Hij begint met het schenken van wat het meest nodig is: het herstel van de relatie tussen die verlamde man en Hem zelf! Het wegnemen van de lichamelijke beperking is daaraan ondergeschikt. Dat heeft vooral een functie in de richting van de ongelovige toeschouwers: hen overtuigen van het feit dat Jezus macht heeft om zonden te vergeven.

Er zijn geen grenzen aan Jezus' macht. In ons zoeken naar wegen om mensen met autisme aan te raken met het Woord van God, mogen we het van God Zelf verwachten. De vraag is wel hoe wij verwachten. De vrienden beoefenden geloofsverwachting. Daartoe mogen we elkaar aansporen, niet alleen individueel, ook gezamenlijk, als kerk. Want - zegt Jezus Zelf - waar twee of drie vergaderd zijn in Mijn Naam, daar ben Ik in het midden van hen. Er is perspectief in de kerk, ook voor mensen met autisme!

1 Algemene informatie over autisme

---

drs. P.A.J. van Dijke-Reijnoudt

Het woord autisme is afgeleid van het Griekse woord 'autos', wat 'zelf' betekent. Het verwijst naar één van de belangrijkste problemen van mensen met autisme. Ze hebben moeite met het maken van contact met anderen en lijken op zichzelf gericht. In 1943 beschreef Leo Kanner voor het eerst de autistische stoornis: het huidige kernautisme of klassiek autisme. Daarnaast zijn inmiddels andere vormen van autisme bekend. Deze verschillen in kenmerken en ernst. De verschillende stoornissen vallen onder de noemer 'autismespectrumstoornissen'.

Wat zijn autismespectrumstoornissen?

Autismespectrumstoornissen zijn pervasieve ontwikkelingsstoornissen, die ingrijpende gevolgen hebben voor de ontwikkeling van jonge kinderen. Pervasief betekent dat de stoornis vrijwel alle aspecten van de ontwikkeling beïnvloedt. Dus niet alleen het praten, maar ook de manier van leren en spelen, de zelfstandigheid en de motoriek. Het woord spectrum wijst erop dat het gaat om verschillende stoornissen die aan elkaar verwant zijn.

Mensen met een stoornis in het autistisch spectrum hebben moeite met het inschatten en begrijpen van sociale situaties. Toch zijn de problemen in het contact niet altijd het meest opvallend. Soms trekt de manier van praten, de houderige motoriek of dwangmatige belangstelling voor een bepaald onderwerp meer aandacht. Autisme komt bij ieder persoon anders tot uiting. Dé autist bestaat niet. Autisme valt onder de psychiatrische stoornissen en wordt geënclassificeerd volgens de criteria van de DSM-IV-TR. Dat is een systeem dat in de hele wereld wordt gebruikt om psychische stoornissen te beschrijven. De DSM-IV-TR onderscheidt vijf groepen stoornissen binnen het spectrum. De bekendste zijn:

- *klassiek autisme of kernautisme*
Hiervan is sprake als alle kenmerken in de loop van de ontwikkeling op een duidelijke manier naar voren komen. Die kenmerken zijn: beperkingen in de omgang met anderen, een afwijkende taalontwikkeling en communicatie, beperkte interesses en de neiging om bepaald gedrag steeds te herhalen.
- *de stoornis van Asperger*
Ook bij de stoornis van Asperger staan de beperkingen in de omgang met andere mensen centraal. Daarnaast komen ook de beperkte interesses en de neiging tot herhalen voor. Bij de stoornis van Asperger is er geen achterstand in de taalontwikkeling en is er altijd een normale en soms hoge intelligentie.

- **PDD-NOS**

PPD-NOS betekent: Pervasive Development Disorder, Not Otherwise Specified.

Of: Pervasive Ontwikkelingsstoornis, Niet Anderszins Omschreven. Deze stoornis lijkt sterk op klassiek autisme. Ook hierbij zijn beperkingen in het sociale contact en specifieke interesses, naast herhalend gedrag. De kenmerken zijn echter onvoldoende om de diagnose 'autisme' te stellen. PDD-NOS is een soort 'restcategorie'. Dat betekent overigens niet dat het geen ernstige stoornis is.

De grenzen tussen klassiek autisme, de stoornis van Asperger en PDD-NOS zijn soms moeilijk aan te geven. Tussen mensen met dezelfde diagnose kunnen grote verschillen zijn in kenmerken en gedrag en in de manier waarop de stoornis zich ontwikkelt.

Wat zijn de kenmerken van autisme?

De drie hoofdkenmerken van stoornissen binnen het autismespectrum zijn:

- problemen in de sociale interactie
- problemen in de communicatie
- stereotype gedragingen of interesses en/of zich herhalend gedrag of spel

Sociale interactie

Mensen met een stoornis in het autistisch spectrum hebben moeite met sociaal contact. Dat geldt zowel voor klassiek autisme, de stoornis van Asperger als PDD-NOS. Al heel jong valt op dat deze kinderen moeite hebben met het aangaan van relaties. Het lijkt alsof ze geen interesse hebben in anderen en alleen maar contact leggen als ze iets van de ander nodig hebben. Ze vinden het moeilijk om een gevoelsrelatie aan te gaan. Ze delen hun gevoelens minder en stellen minder vragen die gericht zijn op de ander. Er is weinig wederkerigheid in het contact. Mensen met autisme lijken er weinig of geen plezier in te hebben om spontaan met anderen te praten of samen iets te doen. Velen hebben moeite met oogcontact en het begrijpen van non-verbaal gedrag. Signalen die andere mensen afleiden van iemands lichaamshouding of gezichtsuitdrukking, merken zij vaak onvoldoende op of begrijpen ze niet.

Communicatie

Communicatieproblemen komen in verschillende vormen voor. Mensen met klassiek autisme praten soms niet of praten anderen na. Sommigen vallen op door stereotiep of eigenaardig taal- of woordgebruik. Vaak komt de taalontwikkeling bij mensen met klassiek autisme laat of in een ongewone volgorde op gang. Ook bij mensen met PDD-NOS doen deze problemen zich voor, maar meestal in een lichtere mate. Mensen met de stoornis van Asperger hebben geen achterstand in de taalontwikkeling en de verstandelijke ontwikkeling. Kinderen met deze stoornis spreken rond twee jaar een paar woorden. Als ze wat ouder zijn, komt het taalgebruik nogal eens 'ouwelijk', plechtig of overbeleefd over.

Stereotype gedragingen

Mensen met klassiek autisme hebben vaak beperkte, zich herhalende vaste gedragspatronen, belangstelling en activiteiten. Ze zitten vast aan bekende gewoonten en raken in paniek bij kleine veranderingen. Sommigen maken steeds dezelfde ongewone bewegingen, bijvoorbeeld fladderen met de handen, draaien met de vingers of ingewikkelde bewegingen met het hele lichaam. Ook bij mensen met de stoornis van Asperger komt dit opvallende gedrag of een bijzondere interesse voor. Die interesse is meestal opvallend sterk en gaat soms over ongewone onderwerpen. Iemand kan bijvoorbeeld alles verzamelen over kerktorens. Hij wil tijdens de vakantie torens beklimmen, verzamelt plaatjes, bouwt modellen van kerktorens en vertelt er graag over. In plaats van torens, kunnen het ook computers, ridders of stenen zijn. De genoemde kenmerken zijn al voor het derde levensjaar aanwezig. Op die leeftijd is er ook al een achterstand in sociale contacten, taalgebruik en/of spel. In de loop van de tijd kunnen sommige kenmerken in ernst toe- of afnemen. Ook bij PDD-NOS vallen stereotiep gedrag en bijzondere interesses op, maar vaak minder uitgesproken dan bij de andere stoornissen binnen het autistisch spectrum.

Hoe ontstaat autisme?

Van autisme is geen duidelijke biologische, lichamelijke of psychologische oorzaak bekend. De meeste deskundigen gaan ervan uit dat het een ontwikkelingsstoornis is met een neurobiologische oorzaak.

Dat wil zeggen dat de hersenen anders functioneren.

Erfelijkheid speelt een belangrijke rol bij het ontstaan. Autisme komt ruim vier keer zoveel voor bij jongens als bij meisjes. Broertjes en zusjes van een kind met autisme hebben twintig tot zestig keer zo veel kans op een dergelijke stoornis als andere kinderen. Er wordt veel onderzoek gedaan naar de genen die de kans op autisme verhogen. Bij klassiek autisme, de stoornis van Asperger en PDD-NOS lijkt er sprake te zijn van een complex samenspel van meerdere genen dat de problemen veroorzaakt.

In verhouding tot andere kinderen hebben kinderen met autisme grotere hersenen en is de structuur soms ook anders. Het is echter nog niet duidelijk wat dit betekent voor de ontwikkeling van de autistische stoornis. Uit hersenonderzoek blijkt dat de informatieverwerking van mensen met autisme trager verloopt en over meer schakels gaat, dan bij mensen zonder autisme.

De oorzaak van autisme ligt dus niet in de omgeving. Ouders kunnen er niets aan doen dat hun kind autisme heeft. Toen autisme net werd beschreven, veronderstelde men dat kinderen autistisch werden door een kille opvoeding. Dat is niet waar. Als kinderen extreem worden verwaarloosd, kunnen ze zich wel gedragen als een kind met autisme. Meestal verdwijnt dit gedrag langzaam als ze verder opgroeien in een normale omgeving. Luchtvervuiling en vaccinatie zijn ook als mogelijke oorzaken genoemd. Maar ook daarvoor is geen bewijs.

Hoe stel je autisme vast?

Het vaststellen van autisme is niet eenvoudig. De stoornis kan niet op een technische manier worden vastgesteld door middel van bijvoorbeeld een EEG of vergelijkbare vorm van onderzoek. Er zijn wel vragenlijsten die een onderzoeker kan afnemen. De onderzoeker is afhankelijk van de gegevens van ouders over de ontwikkeling van hun kind en van wat hij zelf in het contact met het kind ziet en hoort. De diagnose kan worden gesteld door een gezondheidszorgpsycholoog. In veel situaties zal hij, om de diagnose te bevestigen, aanvullend onderzoek laten doen door een psychiater.

Kun je autisme verklaren?

Er is veel onderzoek dat probeert autisme te verklaren. Tot op heden is er niet één passende theorie. Vanuit verschillende theorieën wordt geprobeerd het autisme beter te begrijpen. Mensen met autisme kunnen zich moeilijk inleven in de gevoelens en behoeften van iemand anders. Ze vinden het moeilijk te begrijpen wat er in henzelf en de ander omgaat. Daardoor reageren ze vaak niet passend.

Mensen met autisme hebben niet alleen moeite met het contact met mensen, maar ook met de wereld om hen heen. De hele wereld lijkt soms wel een puzzel en ze kunnen de verschillende stukken maar moeilijk met elkaar in verband brengen. Alles wat ze zien, horen, voelen of ruiken, kan als een chaos op hen afkomen. Ze hebben er hulp van anderen bij nodig om die chaos te ordenen. Als het niet lukt om orde aan te brengen, kunnen ze in paniek raken.

Mensen met autisme hebben behoefte aan duidelijkheid en overzicht. Ze kunnen moeilijk meerdere dingen te gelijk doen of schakelen van de ene activiteit naar de andere. In het algemeen hebben ze moeite met veranderingen.

Hoe vaak komt autisme voor?

De cijfers die bekend zijn over het aantal mensen met een stoornis in het autistisch spectrum verschillen nogal. Dat heeft onder meer te maken met het al of niet meetellen van kinderen met PDD-NOS in de verschillende onderzoeken. Het Trimbos Instituut (2008) gaat uit van 0,6 procent van de bevolking, van wie het overgrote deel PDD-NOS heeft. De Nederlandse Vereniging voor Autismen gaat uit van ruim één procent.

Komt autisme voor in combinatie met andere problemen?

Autisme komt veel voor bij mensen met een verstandelijke beperking. Van de tien kinderen met autisme hebben er maar drie een 'normale' intelligentie. Eén op de drie kinderen met autisme heeft ook ADHD. Kinderen en jongeren met autisme krijgen nogal eens te maken met pesten en andere problemen binnen het sociale contact. Hierdoor kunnen sociale angsten ontstaan. Angst en depressie zijn regelmatig bijkomende problemen bij de stoornis. Angst kan daarbij zorgen voor agressie en vereenzaming.

Is autisme te behandelen?

Er bestaan geen behandelingen waardoor autisme kan genezen. Er zijn wel behandelprogramma's die het gedrag en welbevinden positief beïnvloeden. Bij iemand met de stoornis van Asperger of PDD-NOS zijn er vaker veranderingen ten goede merkbaar dan bij iemand met klassiek autisme. Of een behandeling resultaat heeft, heeft mede te maken met de intelligentie van een kind. Bij een kind met een gemiddelde intelligentie, zijn de verwachtingen gunstiger dan bij kinderen met een verstandelijke beperking. Als het taalgebruik voor het zesde levensjaar goed op gang is gekomen, is dat ook moedgevend voor het verloop van de stoornis op latere leeftijd.

Soms kunnen medicijnen helpen om bepaalde symptomen te bestrijden. Bijvoorbeeld vermindering van storend of druk gedrag, verbetering van de stemming of vermindering van angst. Er is echter geen medicijn dat autisme geneest. Er zijn behandelaars die veronderstellen dat een dieet positief werkt. Daarvoor is nog weinig bewijs. Er zijn wel aanwijzingen dat een glutenvrij dieet mogelijk een positieve invloed heeft op de communicatie, het leren en sociaal contact.

Heeft autisme invloed op de geloofsbeleving?

Mensen met een stoornis in het autistisch spectrum denken vaak concreet en logisch. Dat lijkt zich moeilijk te verhouden tot gelovige overgave aan God. Daarbij komt dat veel mensen met autisme zich moeilijk een voorstelling kunnen maken van abstracte begrippen als zonde en genade, barmhartigheid en ongerechtigheid. Ook met beeldspraak hebben veel mensen met autisme moeite. Zo vroeg een kind met autisme aan zijn vader of hij geopereerd moest worden als hij een nieuw hart kreeg. En een ander kind durfde de straat niet in die de Bredeweg heet. De dominee had immers gezegd dat de brede weg naar de hel leidt. Mensen met een goed verstand leren van lieverlee de betekenis van beeldspraak en bepaalde uitdrukkingen. Een volwassene met een stoornis in het autistisch spectrum vertelt: "Als Jezus zegt: 'Ik ben de deur', dan dacht ik vroeger aan de voordeur van ons huis. Maar nu begrijp ik heel goed dat Jezus daarmee bedoelt dat we door Hem in God geloven!"

Gelet op de ingrijpende gevolgen die autisme heeft voor de belevingswereld van mensen, valt te verwachten dat de stoornis ook de geloofsbeleving beïnvloedt. Vanuit

wetenschappelijke literatuur is daarover slechts weinig bekend. Daarom heeft Eleos in 2009 onderzoek laten doen naar de geloofsbeleving van volwassenen met autisme. Daaruit blijkt dat mensen met een stoornis in het autistisch spectrum meer dan mensen zonder autisme negatieve gevoelens (zoals boosheid en angst) tegenover God ervaren en minder positieve gevoelens (zoals dankbaarheid en vertrouwen). Naarmate het geloof belangrijker voor hen is, worden de negatieve gevoelens minder en de positieve meer. Uit het onderzoek blijkt dat er samenhang is tussen autisme en angst ten opzichte van God. Hoe meer trekken van autisme mensen hebben, hoe sterker zij Gods handelen zien als heersend en straffend. Mensen met autisme ervaren vaker dan anderen dat God niet ingrijpt in hun leven¹.

In 2006 is eveneens in opdracht van Eleos onderzoek gedaan naar de geloofsbeleving bij jongeren met een stoornis in het autistisch spectrum². Daaruit bleek dat zij net als hun leeftijdgenoten de aanwezigheid van God in hun leven ervaren. Zij herkenden in gebeurtenissen en omstandigheden in hun leven de invloed en de boodschap van God, net als anderen. Autismes leek geen belemmering te vormen voor de relatie met God. In dit onderzoek wijkt de geloofsbeleving van jongeren met autisme niet belangrijk af van die van hun leeftijdgenoten. Toch is het opmerkelijk dat ouders van deze jongeren relatief veel vragen over de geloofsbeleving van hun kinderen hebben. Zij zijn van mening dat er wel verschillen zijn. Dat verdient nader onderzoek. Maar het vraagt ook aandacht van ambtsdragers en anderen aan wie de (pastorale) zorg voor kinderen met autisme is toevertrouwd.

---

1 Schaap-Jonker, dr. Hanneke en Van Schothorst, Jannine; Veilig bij God, over autisme, geloof en kerk. Verschijnt voorjaar 2010

2 Bouwman, G. en Van der Maten-Abbinck, M.; Autismes en geloofsbeleving. Te downloaden via: www.eleos.nl

2 Pastoraat en autisme

H.J. Bunschoten

Pastoraat

Volgens Van Dale betekent 'pastoraat': 'de herderlijke verzorging van de gemeente'. Met 'herderlijke verzorging' wordt bedoeld dat ambtsdragers en gemeenteleden naar elkaar omzien en elkaar bemoedigen in en door het geloof. In die herderlijke verzorging houden ambtsdragers en gemeenteleden rekening met God en Zijn evangelie en wordt de zorg gegeven die op dat moment nodig is. De herder die voor zijn schapen zorgt, is een mooi beeld van pastoraat. Herderlijke zorg roept allerlei Bijbelse beelden en teksten op van de goede en grote Herder. De herder die zijn schapen kent, roept, verzamelt, leidt, voedt, verzorgt, beschermt en zijn leven geeft voor zijn schapen³. De grondhouding van een herder is dus vooral dienstbaar-zijn.

Het is belangrijk onderscheid te maken tussen het herderschap van God en het herderschap van ambtsdragers. Ambtsdragers zijn herder en schaap in één persoon. Zij dragen, in navolging van de goede Herder, zorg voor de andere schapen van de gemeente, maar laten ook zichzelf verzorgen. Dat maakt dat 'aardse' herders zich nooit boven de schapen mogen verheffen. Zij zijn namelijk zelf ook aangewezen op de zorg van de Opperherder. De Heere God is de enige echte Herder die Zijn leven geeft voor Zijn kudde.

Er zijn verschillende functies binnen het pastoraat te onderscheiden. De vijf belangrijkste zijn: helen, bijstaan, begeleiden, verzoenen en vermanen.

Helen

Pastoraat heeft oog voor het totale welzijn van mensen. Door verlies, verdriet, pijn en lijden raken mensen uit hun evenwicht. Het helend aspect van pastorale zorg bestaat niet alleen uit het streven naar herstel of genezing, maar ook uit het accepteren van moeitevolle omstandigheden. De ambtsdrager zal samen met het gemeentelid zoeken naar de geestelijke dimensie: 'Wie is God voor jou in deze moeitevolle omstandigheden?'. Pastorale zorg is ook heel praktisch: meelevens in de vorm van een kaart, e-mail, bezoek of voorbede in de gemeente.

³ vgl. Psalm 23: 1 - 3, Jesaja 40: 11, Jeremia 31: 10, Zacharia 9: 16, Johannes 10: 3, 4, 11, 14, 15, 16 en 27 en Handelingen 20: 28

Bijstaan

Pastoraat biedt troost aan mensen die zich in moeilijke omstandigheden bevinden. Wanneer troost geboden wordt, merken mensen dat ze er niet alleen voor staan. Er is iemand die naar hen luistert en mogelijkheden biedt om op adem te komen; mensen merken dat ze hun gevoelens en emoties mogen tonen. Troost bieden, bestaat uit:

- het deelnemen aan het verdriet van die persoon, door belangstelling te tonen en er te zijn voor die ander
- praktische hulp bieden of laten bieden, zoals eten koken, voor vervoer zorgen of kinderen opvangen
- de persoon die troost nodig heeft op een tactvolle manier op dé Trooster wijzen

Begeleiden

Pastoraat adviseert mensen bij het nemen van moeilijke beslissingen met een godsdienstig, ethisch of moreel aspect. De verantwoordelijkheid van de keuze blijft bij de persoon zelf liggen, maar hij weet zich gesteund in de keuze die gemaakt wordt of de beslissing die genomen moet worden. Pastoraal raad geven, is een vorm van meelevens en meedenken die is gefundeerd in de opdracht van God om de kudde te hoeden⁴.

Verzoenen

Pastoraat wijst op het verzoenende werk van Jezus Christus. Verzoening zet de relatie met God en de medemens in een nieuw licht. Verzoening beoogt conflicten bij te leggen en vergeving te ervaren. Er ontstaat ruimte om opnieuw met elkaar om te gaan en met een schone lei te beginnen.

Vermanen

Pastoraat vermaant in liefde gemeenteleden wanneer de levenswandel niet is zoals God het bedoelt. De ambtsdrager roept op om trouw te blijven aan de wil van God zoals Hij die in Zijn Woord openbaart.

De kern van pastoraat is het onderlinge contact. De meeste pastorale gesprekken vinden plaats in het kader van een huisbezoek. Het huisbezoek heeft geen vrijblijvend karakter; ambtsdragers komen niet op eigen titel maar in opdracht van God. De route van een pastoraal gesprek staat niet vast. Sterker nog, het gesprek kan een onverwachte wending krijgen. Toch zijn er drie thema's die in een pastoraal gesprek aan de orde moeten komen.

---

⁴ 1 Petrus 5: 2

Levensomstandigheden

Om elkaar beter te leren kennen of uit interesse begint een pastoraal gesprek meestal met de gewone dingen van het dagelijkse leven, zoals werk, school, thuis- en familiesituatie, hobby's en vrije tijd. In een pastoraal gesprek mag de vraag naar en het meeleven met moeilijke omstandigheden niet ontbreken.

Prediking en gemeenteleven

In een pastoraal gesprek wordt gesproken over de Woordverkondiging, catechisatie en kinder- en jeugdwerk. De kernvraag is op welke wijze de Woordverkondiging en het gemeenteleven bijdragen aan het geestelijk leven van de gemeenteleden.

Persoonlijk en huiselijk geloofsleven

Het belangrijkste aspect van een pastoraal gesprek is de vraag naar het geloof in en de persoonlijke verhouding tot God. Vragen die gesteld kunnen worden, zijn:

- Hoe is de persoonlijke omgang met God?
- Welke plaats neemt het lezen/bestuderen van de Bijbel en het gebedsleven in?
- Hoe functioneert dit bij ieder gezinslid afzonderlijk en gezamenlijk?
- Hoe geven ouders invulling aan de geloofsopvoeding?
- Hoe leef je als christen in een geseculariseerde samenleving?
- Ben je persoonlijk en als gezin 'smaakmaker'⁵ in de buurt, op school en op het werk?

Ambtsdragers hoeven niet op alle vragen die tijdens een gesprek gesteld worden een pasklaar antwoord te hebben. Bij een pastoraal bezoek gaat het vooral om betrokkenheid en meeleven. Vanuit die pastorale bewogenheid gaan ambtsdragers naast het gemeentelid staan om samen te kijken naar de weg die God in Zijn Woord wijst. De inbreng van de ambtsdrager is daardoor altijd gericht op herstel en heil.

Pastoraat en autisme

In de pastorale zorg komen ambtsdragers soms kinderen, jongeren en volwassenen met autisme tegen. Dan is het van belang te weten op welke wijze deze gemeenteleden zo goed mogelijk te benaderen en te bereiken zijn. Ambtsdragers hoeven hiervoor geen experts te zijn op het gebied van autisme. Van hen mag wel verwacht worden dat ze zich verdiepen in de problematiek wanneer ze mensen met autisme bezoeken.

Mensen met autisme merken, door de verstoring van de sociale interactie, dat ze soms niet begrepen worden. Ze zijn zelf niet in staat om 'in te voegen' en zich aan te passen. De kerk heeft zo haar eigen manieren en gewoonten. Wanneer deze weerstand oproepen, zal iemand met autisme op een eigen manier reageren. Dan wordt duidelijk

---

5 Matthëus 5: 13 - 16

dat een kerkelijke gemeente een gemeenschap is waarin verwacht wordt dat iedereen - min of meer op dezelfde wijze - meedoet. Dat is voor mensen met autisme niet vanzelfsprekend.

De taal van de Bijbel is voor een groot deel beeldend. Mensen met autisme hebben vaak grote moeite om deze taal te begrijpen. Concrete zaken begrijpen ze, maar beelden kunnen ze vaak niet plaatsen. Mensen met autisme hebben dan ook vaak uitleg nodig bij de genoemde vergelijking dat God de goede Herder is en dat mensen schapen zijn.

Mensen met autisme kunnen hun gevoelens vaak moeilijk onder woorden brengen. In het pastorale gesprek moeten ambtsdragers daarom vooral ingaan op feiten. Tijdens het (pastorale) gesprek moeten ambtsdragers kunnen aftasten: 'Wat begrijp je?' of 'Wat kun je aan?'. Want het is bij iedereen weer anders. Volwassen mensen met autisme hebben zich door de jaren heen vaak aangepast en kunnen sociaal gewenste antwoorden geven.

Veel mensen met autisme zijn erg eenzijdig in hun voorkeuren en belangstelling. Het is niet zo eenvoudig om steeds aan te sluiten bij de specifieke interesses. Van ambtsdragers vereist het creativiteit en flexibiliteit om rekening te houden met en zo mogelijk aan te sluiten bij de (vaak specifieke) interesses van iemand met autisme.

Elke pastorale relatie vraagt afstemming om de ander te kunnen begrijpen vanuit zijn eigen denk- en belevingswereld. Pas wanneer mensen elkaar echt begrijpen, is er sprake van een ontmoeting. In veel pastorale contacten gaat deze afstemming min of meer vanzelf. Als een ambtsdrager oprecht betrokken is, op een goede manier (actief) luistert en de juiste vragen stelt, ontstaat meestal een goed gesprek. Dit afstemmen gaat in contact met mensen met autisme veel minder vanzelf. Zij kunnen zich vanwege hun sociale beperking heel moeilijk afstemmen op iemand die anders is dan zichzelf. Dit impliceert dat binnen het pastorale contact met mensen met autisme, extra tijd en inzet van de ambtsdrager gevraagd wordt om op een goede manier op die ander af te stemmen en die ander te ontmoeten. De ambtsdrager is degene die de voorwaarden moet scheppen om ingang te vinden. Enige kennis van zaken, acceptatie van de ander en geduld zijn daarbij kernbegrippen.

Het pastorale gesprek met mensen met autisme moet smal en afgebakend beginnen. Voor mensen met autisme is het gespreksonderwerp 'geloof' zo breed, dat ambtsdragers zich beter tot enkele gespreksonderwerpen kunnen beperken. Een huisbezoek wordt meestal afgesloten met het lezen uit de Bijbel. Voor mensen met autisme is het gemakkelijker om daar juist mee te beginnen. In het gesprek daarna kan de ambtsdragers aansluiten bij het gelezen Bijbelgedeelte.

Wilma (43) woont met haar man Kees (46) in het midden van het land. Ze hebben vier kinderen: Job (17), Lucas (15), Micha (12) en Tim (10). Wilma komt uit een familie waar autisme veel voorkomt. Ze was daarom ook niet verbaasd dat twee van hun kinderen autisme hebben.

“Micha en Tim, de jongste twee, hebben allebei autisme. Micha heeft klassiek autisme en Tim PDD-NOS. De oudste twee hebben geen diagnose, maar ik herken wel veel dingen bij hen die wijzen op autisme.

Een paar jaar geleden kwam een diaken op huisbezoek. Micha ging toen twee keer per week naar verschillende trainingen. Tim had in die tijd een keer per week therapie. Omdat ik geen rijbewijs heb, was ik vaak hele middagen met hen onderweg. We vroegen deze diaken om ondersteuning uit de kerk bij het oplossen van ons vervoersprobleem. Hij had daar weinig begrip voor. Hij vroeg zich bijvoorbeeld af of het wel veilig was voor de chauffeur als onze kinderen bij iemand anders in de auto zaten. We hebben het maar zo gelaten. Je moet al zo vaak uitleggen wat er met je kinderen aan de hand is, daar heb je niet altijd zin in. Dan is het wel prettig als ambtsdragers meer begrip voor en kennis van autisme hebben.

Een kerkdienst is eigenlijk helemaal niets voor Tim: hij kan zich niet concentreren en niet stilzitten. Als de predikant zegt dat we moeten gaan staan, blijft Tim gewoon zitten. Want als er iets in het algemeen gezegd wordt dan reageert hij er niet op. De dominee moet eigenlijk aan zijn oproep toevoegen: ‘Tim, ga jij ook staan?’. Als Tim iets in de dienst niet begrijpt, verstopt hij zijn hoofd vaak in zijn capuchon of T-shirt. Ik laat hem nu maar zijn gang gaan, maar dat is best lastig. Ik weet niet zo goed hoe we hier het beste mee om kunnen gaan. We nemen hem mee en proberen de dienst door te komen. Een kerkdienst is voor hem eigenlijk helemaal geen goede vorm. Eén op één contact past beter bij hem.

Micha vindt het juist fijn om in de kerk te zijn. Hij kruist op de weekbrief aan waar we in de liturgie zijn. Hij is dol op alles wat met de Bijbel en God te maken heeft. Micha weet vaak welke Bijbelteksten waar in de Bijbel staan. Het is feitenkennis. Vaak denken mensen: ‘die is intelligent’. Het past echter gewoon bij zijn manier van doen. Het verrast me soms wel wat hij allemaal aan feiten weet. Bij Tim is dat minder duidelijk aanwezig. Hij praat eigenlijk niet zoveel. Dat is één van de dingen die moeilijk voor hem is. Eigenlijk heb je nooit een goed gesprek met hem. Hij heeft een beperkte interesse en vlucht meteen achter de computer. Op die manier kan hij zich afsluiten van de omgeving.”

Handreikingen

Ondanks de grote verschillen tussen mensen met autisme zijn er wel algemene handreikingen te geven voor de omgang met mensen met autisme.

- wees voorspelbaar en geef veranderingen tijdig aan
- leg van tevoren uit wat er gaat gebeuren
- voorkom stemverheffingen
- zorg voor zo min mogelijk prikkels
- kom gemaakte afspraken na
- neem de leiding en geef structuur aan
- neem de tijd om de persoon met autisme beter te leren kennen en begrijpen
- doe wat je zegt en zeg wat je doet
- maak weinig oogcontact en geen lichamelijk contact
- stel simpele eenduidige vragen, vraag één ding tegelijk
- wees geduldig bij het krijgen van een antwoord
- verwacht geen reactie op non-verbale communicatie (gezichtsuitdrukking of gebaar)
- maak altijd het doel van een gesprek duidelijk en geef aan welke punten er in het gesprek aan de orde zullen komen
- spreek van te voren af hoe lang er over een (favoriet) onderwerp gepraat wordt
- gebruik geen abstracte begrippen, beeldspraak en uitdrukkingen
- maak geen grapjes of toespelingen
- visualiseer het verloop van het pastorale gesprek

3 Diaconaat en autisme

J. de Jager

Diaconaat

“Diakenen zijn de handen van de kerk”. Deze uitspraak past eigenlijk niet in een brochure over autisme. Mensen met autisme zullen zeggen dat een kerk geen handen heeft. Maar deze brochure is niet - in de eerste plaats - voor hen bedoeld, maar juist voor mensen om hen heen. Binnen de kerkelijke gemeente moet plaats gegeven worden aan leden die hulp en steun nodig hebben. Om daar vorm en inhoud aan te geven, moeten de handen uit de mouwen gestoken worden. Vanuit hun ambtelijke opdracht zijn het de diakenen die daarvoor de eerste verantwoordelijkheid hebben.

Diaconaat is een voluit Bijbelse opdracht. Die opdracht geldt niet in de eerste plaats de diakenen, maar de gehele gemeente. De christelijke gemeente is geroepen tot onderling dienstbetoon. Zij wordt in Efeze 4 opgewekt te wandelen, waardig aan de roeping waarmee zij geroepen is, met alle ootmoedigheid en zachtmoedigheid, met lankmoedigheid, elkaar verdragende in de liefde⁶, tot opbouw van het lichaam van Christus. Hier wordt de gemeente in al haar leden aangesproken. Het diepste geheim van de gemeente ligt verklaard in haar unieke verhouding met de hemelse bruidegom Christus. Zo is de gemeente er voor de Ander en van daaruit ook voor de medemens. Het diaconaat kan niet losgemaakt worden van de gemeente. Vanuit het geloofsleven zal de onderlinge liefde en de gemeenschap der heiligen beoefend worden. Deze gemeenschap zal “niet alleen met woorden, maar ook met de daad jegens elkaar bewezen worden”⁷. De stuwende kracht hiervoor is de liefde van God. Deze zet mensen aan tot barmhartigheid, zodat ze met innerlijke ontferming worden bewogen over hen, die zeggen: “Ik heb geen mens!”⁸. Dit gebeurt in de navolging van de grote Diaken die gekomen is “niet om gediend te worden, maar om te dienen”⁹. Hij gaf Zijn ziel tot een losprijs voor velen¹⁰. En allen die door Hem van zonde, schuld en zelfzucht zijn vrijgekocht, worden tot Zijn dienst bereid gemaakt. Dat is tot lof van God en tot zegen voor de naaste.

Om de gemeente tot dit dienstbetoon te leiden, zijn er ambtsdragers geroepen met een speciale opdracht. De diaken mag door voorlichting, voorbeeld en leidinggeven het gemeentelijk dienstbetoon stimuleren. Niet om daarmee de volledige uitvoering van het diaconaat op zich te nemen, maar wel om het diaconale werk in de gemeente te regelen

---

6 Efeze 4: 2

7 Avondmaalsformulier

8 Johannes 5: 7

9 Mattheüs 20: 28

10 Marcus 10: 45

en in goede banen te leiden. De diakenen moeten omzien naar bekwame mensen, die met een diaconaal hart de gemeente behulpzaam kunnen zijn bij de invulling van haar diaconale roeping. Ieder heeft daarin eigen gaven¹¹ en talenten. Ieder gemeentelid is uniek en kan zijn talenten individueel inzetten en daarop worden aangesproken. Het is goed die talenten en mogelijkheden van gemeenteleden te ontdekken.

Tijdens de zondagse erediensten zijn het de diakenen, die door middel van de collecte de gaven van de gemeente inzamelen zodat die ten nutte van armen en behoeftigen besteed kunnen worden. Hierbij wordt in de eerste plaats gedacht aan financiële middelen. Maar het inzamelen van de gaven kan ook op immaterieel vlak gezien worden. Dat hoeft dan niet met een collectezak tijdens de kerkdienst, maar door een inventarisatie van mogelijkheden voor onderlinge hulpverlening. Als bekend is welke mogelijkheden er in de gemeente zijn, kunnen die ingezet worden voor de diakonia, de dienst van de gemeente. En zo zijn ook die gaven een offer voor anderen.

Gedurende het winterseizoen wordt in vele gemeenten belijdeniscatechisatie gegeven. Veelal jonge mensen bereiden zich dan voor op het doen van openbare belijdenis des geloofs. Het is een goede zaak als zij tijdens die voorbereiding geïnformeerd worden over zaken die het gemeente-zijn betreffen. Eén daarvan is het werk van de diaconie. Door het uitnodigen van een diaken, die over zijn werk vertelt, kunnen de belijdeniscatechisanten betrokken worden bij het dienstbetoon van de gemeente. Daarbij kan heel concreet aan hen gevraagd welke gaven zij bezitten, die ze willen inzetten voor het werk in de gemeente.

Ook jongeren kunnen op die manier hun gaven besteden. Hun contacten met gezinnen en leeftijdsgenoten geven de mogelijkheid het onderling dienstbetoon in de gemeente uit te breiden. Ze kunnen actief meedoen in diverse werkgroepen en commissies. Velen zijn enthousiast en willen zich inzetten voor de opbouw en de uitbouw van de gemeente. Gebruik de talenten van gemeenteleden. In meerdere gemeenten wordt concreet gewerkt aan het vorm geven en invullen van jeugd diaconaat. En als jongeren soms zelf begeleiding en hulpverlening nodig hebben, zijn ze op deze wijze direct te bereiken. Ook hierbij kan via het diaconaat de pastorale zorg in voorkomende gevallen worden ingevuld.

Diaconaat en autisme

Uit onderzoek¹² is gebleken dat in de kerkelijke gemeente vaak niet begrepen wordt

---

¹¹ 1 Korinthe 12: 4

¹² Boele, Lianne en Jut, Dorothé, 2008, afstudeeronderzoek aan de CHE

wat autisme inhoudt en wat het betekent voor de betreffende mensen of voor hun gezinnen. Deze onbekendheid komt niet alleen bij gemeenteleden in het algemeen voor, maar ook bij ambtsdragers.

Om begrip te hebben voor de situatie en voor het begeleiden van een gezin is het nodig enige achtergrondkennis over autisme en de bijbehorende problematiek te hebben. Het is te weinig om alleen maar verwijzadressen te hebben en gemeenteleden te wijzen op instanties die hulp kunnen bieden. Niet alle ambtsdragers hoeven dezelfde kennis te bezitten, maar het is belangrijk dat er in iedere gemeente een aanspreekpunt voor deze vragen is. In de meeste gemeenten zal dit een diaken zijn.

Gezinnen waar mensen met autisme deel van uitmaken, hebben het dikwijls zwaar. De draaglast voor deze gezinnen is hoger dan bij gemiddelde gezinnen. Dat betreft niet alleen de geestelijke zorg en de psychische belasting, maar ook heel praktische en soms financiële zaken. Dat geldt vooral als in een gezin ook één van de ouders autisme heeft.

Autisme wordt steeds vaker en op steeds jongere leeftijd gediagnosticeerd. Omdat autisme een onzichtbaar probleem is, wordt het door veel mensen onderschat. In de omgeving bestaat vaak onbegrip. Dat uit zich dan in kritiek op bijvoorbeeld ouders die geconfronteerd worden met opmerkingen met betrekking tot de opvoeding van hun kind. Van de één horen ze: “Je bent veel te streng; doe eens wat losser. Geen wonder dat dat kind zo moeilijk doet.” Van een ander horen ze: “Je moet dat kind strenger aanpakken; hij doet maar waar hij zin in heeft.” Zo worden gezinnen heen en weer geslingerd tussen kritiek van anderen. Dit bouwt niet op maar breekt af.

Wat deze gezinnen nodig hebben, is aandacht, betrokkenheid en soms praktische hulp. En die hulp is niet alleen gericht op de persoon met autisme, maar ook op de mensen om hem heen. Naast de gewone, dagelijkse dingen hebben zij de zorg voor en om een gezinslid met een beperking. Het is een diaconale taak hiervoor niet alleen aandacht te hebben, maar ook mogelijkheden voor daadwerkelijke hulp aan te reiken.

Het is een diaconale opdracht om te zien naar mensen die een zware taak te vervullen hebben. Waar mogelijk dient hulp te worden geboden deze zorg te verlichten. In het concrete geval van mantelzorgers is het organiseren van respijtzorg¹³ één van de mogelijkheden, die door diakenen kunnen worden opgepakt om daadwerkelijk verlichting te geven aan lichamelijk en psychisch zwaar belaste mensen. Daarbij moet men zich realiseren, dat mantelzorgers zelf vaak niet in de gaten hebben hoe zwaar hun zorgtaak is. Signalen daarover moeten worden opgepakt en worden gevolgd door daadwerkelijke

---

¹³ Respijtzorg is de tijdelijke overname van zorg door vrijwilligers of professionals, om de mantelzorger te ontlasten.

hulpverlening. Gezinsondersteuning is er met name op gericht de andere leden van het gezin dan de mensen met autisme te ontlasten, zodat ze hun zorg en aandacht op langere termijn kunnen blijven voortzetten.

In een gezin van vader, moeder en drie kinderen is bij de tweede zoon geconstateerd, dat hij autisme heeft. Vader heeft een drukke baan en komt op onregelmatige tijden thuis van zijn werk. Moeder staat er vrijwel alleen voor om de kinderen op te vangen en te begeleiden. Vooral na schooltijd, in de aanloop naar de maaltijd heeft ze haar handen vol. Toen de kinderen nog klein waren was ze blij als ze aan het begin van de avond naar bed gebracht waren. Dan was er een moment van rust. Naarmate de kinderen ouder worden, verschuift dat moment naar steeds later op de avond. Ze merkt dat ze fysiek op haar tenen loopt. Een helpende hand van een betrokken gemeentelid in de buurt is daarbij meer dan welkom.

De diaken zal er in contact met de gezinnen alert op zijn om de zorgen te onderkennen. Daarbij gaat het dikwijls om heel persoonlijke zaken in het privéleven van het gezin. Niet iedereen zal zijn zorg en nood aan een ander bekend maken. Daarom is het van belang dat er een onderlinge vertrouwensrelatie is tussen de mensen in het betreffende gezin en degene die hen in hun zorgen wil bijstaan en helpen. Het feit dat een diaken een ambtsdrager is, die vanuit zijn ambtelijke opdracht verplicht is tot geheimhouding van “alle zaken, die hem ter kennis komen”¹⁴, is een belangrijk uitgangspunt om dit vertrouwen te verkrijgen. Maar dit vertrouwen zal wel moeten blijken en er zal in wijsheid mee moeten worden omgegaan.

In het diaconale beleid van de gemeente dient aandacht te zijn voor specifieke vragen rond autisme. Dit kan ook aan de andere ambtsdragers, predikant en ouderlingen, inzicht geven wat er door wie gedaan wordt. Naast pastorale zorg kan ook praktische hulp nodig zijn. Daarbij is het goed als er één persoon is, die daarin een coördinerende rol speelt.

Niet alleen praktische hulp aan gezinnen met mensen met autisme is belangrijk. In het diaconale beleid zal duidelijk moeten worden dat de zorg voor deze gezinnen een gezamenlijke inspanning vraagt. Het bevorderen van onderlinge betrokkenheid op gezinnen, die hiermee te maken hebben, is heel belangrijk. Dit kan al beginnen met een informatieve bijdrage tijdens een gemeenteavond. Door het vermeerderen van de kennis over dit onderwerp wordt de bereidwilligheid tot hulpverlening bevorderd.

---

¹⁴ Bevestigingsformulier ambtsdragers

Daarmee wordt in ieder geval veel onbegrip weggenomen en ontstaat er een erkenning van de problematiek. Daarmee zijn niet alleen de mensen met autisme zelf, maar ook mensen in hun naaste omgeving geholpen.

Handreikingen

Financiële ondersteuning

Indien nodig zal door de diaconie financiële ondersteuning van mensen met autisme of gezinnen met kinderen met autisme moeten worden geregeld. Als er extra uitgaven zijn voor kosten van gezinsbegeleiding of speciaal onderwijs, die niet uit de reguliere middelen kunnen worden bekostigd, heeft de diaconie mogelijkheden hierop aanvullende bijdragen te geven.

Begeleiding

Diakenen kunnen behulpzaam zijn bij het indienen van een aanvraag voor financiële ondersteuning. Als de diakenen de weg in alle sociale wetgeving en uitkeringsinstaties niet kennen, kunnen ze naar een betreffende organisatie verwijzen. Sommige kosten voor de begeleiding van kinderen met autisme kunnen betaald worden uit een Pgb. Daarvoor is een goede indicatiestelling nodig. Soms moeten ouders hierbij geholpen worden.

Waar nodig kan hulp geboden worden aan ouders of mensen met autisme in de begeleiding van budgetbeheersing. Omgaan met beschikbaar geld en het plannen van extra uitgaven vraagt inzicht en wijsheid.

Aandacht

De ondersteuning door de diaconie is niet alleen van financiële aard. De aandacht voor de zorgen in het gezin en de bereidwilligheid mee te zoeken naar oplossingen en begeleiding zijn van minstens zo groot belang.

Daarbij hoeft de diaken niet zelf alle vormen van hulp en begeleiding te geven. De betrokkenheid vanuit de kerkelijke gemeente is aanvullend op de professionele zorg, die aan het betreffende gezin wordt gegeven.

Vakanties / logeerweekenden

Soms is voor één of meer leden van het gezin een periode van afstand nodig. Dat kunnen kinderen met autisme zijn, maar ook voor andere gezinsleden is het soms goed een poosje in een andere omgeving te verblijven. Het zoeken van gastgezinnen, stimuleren van gastopvang in of buiten de gemeente is lastig, maar wel nodig. In dit kader kan het regelen van logeerweekenden nuttig zijn voor ouders en gezinsleden, om weer even op adem te komen. In de vakantietijd kan het deelnemen aan een

vakantieweek voor kinderen met autisme een welkome aanvulling betekenen op de gezinsvakantie.

Netwerk

Mensen met autisme kunnen veel situaties niet alleen aan. Ze hebben daar, juist ook in hun individuele omstandigheden, hulp bij nodig. Dat ze daarbij heel sterk op zichzelf gericht zijn, betekent dat de hulp vaak één-op-één gegeven moet worden. Dit houdt in dat er relatief veel vrijwilligers beschikbaar moeten zijn om praktische hulp te verlenen. Er zal dus een groep van betrokken gemeenteleden beschikbaar moeten zijn die zich wil inzetten voor deze mensen en hun gezinnen.

In eerste instantie zullen de familieleden zo mogelijk een helpende hand bieden, maar ook hun mogelijkheden zijn vaak beperkt. Daarom kan beter naar het grotere verband van de kerkelijke gemeente worden gekeken voor het opzetten van een sociaal netwerk. Het opbouwen van zo'n netwerk kost veel energie en tijd. Een diaken kan hierbij een belangrijke rol spelen. Hij kent de omstandigheden van het gezin en weet wat er nodig is. Dat zal hij ook afstemmen met het gezin. Daarnaast kent hij de gemeente en weet welke mogelijkheden, welke talenten er aanwezig zijn. En dan is het een mooie taak de vragen en de gaven bij elkaar te brengen. Dat is altijd een win-win situatie: het gezin met kinderen met autisme wordt geholpen, gemeenteleden worden in de gelegenheid gesteld hun gaven ten nutte van anderen aan te wenden en de gemeente wordt gebouwd in onderlinge betrokkenheid.

Diaconale werkgroep

Eén en ander kan worden gerealiseerd door in de gemeente een diaconale werkgroep te vormen. Daarin kunnen variaties van kennis en gaven worden ingebracht, zoals maatschappelijk werk en gezinsbegeleiding. Het is een taak van de diakenen deze mogelijkheden op te sporen. Vanuit een dergelijke diaconale werkgroep kan de praktische hulp aan de gezinnen worden gecoördineerd. Er kan gezocht worden naar gastgezinnen voor tijdelijke opvang. Er kan contact worden gelegd tussen lotgenoten. Er kan zondig worden verwezen naar professionele hulp. Bij dit alles is zorgvuldigheid een eerste vereiste. En via de diakenen wordt dit gemeentewerk ingebed in het grotere geheel van de gemeente.

4 Kerkdienst en autisme

C.B. Eijkelboom

Deze bijdrage is een bewerking van de lezing die de christelijk gereformeerde predikant ds. C.J. Droger tijdens de studiedagen in 2008 gehouden heeft. Hij en zijn vrouw hebben twee kinderen met autisme, van wie één een verstandelijke beperking heeft.

Het is een aangrijpende boodschap als een hulpverlener aan ouders vertelt dat er een probleem in het leven van een kind aangetroffen is dat ondergebracht moet worden in het autistisch spectrum. De weg die zij dan gaan, is verre van eenvoudig wegens de moeiten en zorgen in het gezinsleven, de familie of in kerkelijke gemeente. Toch zal de Heere in deze moeilijke situaties willen geven wat nodig is. En daarvoor wil Hij óók de gemeente waar zij lid van zijn, gebruiken.

Het is van groot belang dat ouders open zijn als er sprake is van autisme in het leven van één van de gezinsleden. Tijdens een huisbezoek zullen zij liever iets anders vertellen als aan hen gevraagd wordt hoe het in hun gezin gaat. Ze kunnen er tegenop zien om de predikant te bellen en hem te vertellen dat bij één van hun kinderen, henzelf of hun partner autisme is vastgesteld. Tegelijk is het goed dat ze dat doen en dat ambtsdragers dan ook een uitnodigende houding hebben om een gesprek aan te gaan. Er kunnen anders zoveel misverstanden ontstaan als ouders dit voor anderen verborgen houden. En waarom zouden ze dat eigenlijk doen? Ze hoeven zich niet te schamen. Sta als ambtsdrager open voor mensen die met autisme in hun gezin te maken hebben.

Kerkdienst

Hoe kan er op de beste manier met jongeren met autisme omgegaan worden tijdens de kerkdienst? Deze vraag kan alleen beantwoord worden als bekend is wat er met deze kinderen aan de hand is. Vraag daar ook gerust naar, ouders weten wat voor hun kind het beste is.

Eerlijke openheid is dus wenselijk. Het is belangrijk dat ambtsdragers, de leiding van de vereniging én gemeenteleden informatie over autisme ontvangen. In een gesprek met ouders kan er veel aan het licht komen. Door eenvoudige aanpassingen kunnen mensen met autisme soms heel goed geholpen zijn. Vraag aan ouders welke specifieke gedragingen vragen en bedenkingen zouden kunnen oproepen. Toon echter ook respect als ouders het gesprek niet aan willen gaan. Het thema kan erg gevoelig zijn, zowel bij ouders als bij jongeren. Als ouders een ambtsdrager open inlichten over de problematiek van autisme in hun gezin, mag van de ambtsdragers, de gemeente en leiding van de vereniging verwacht worden dat zij met deze mensen meeleven.

Ik denk terug aan Gerard. Hij had tijdens de kerkdienst de gewoonte om af en toe luid van zich te laten horen. Met beide vuisten timmerde hij dan een tijdje hard op zijn borstkas. Zijn moeder had me dat verteld, maar je schrikt er toch van als het de eerste keer gebeurt. Moeder had gezegd: "Zeg er maar niets van, af en toe doet hij het toch." En dat gebeurde ook. De mensen in zijn omgeving keken eerst verstoord om, maar toen de ouders van Gerard een stukje in het kerkblad op hadden laten nemen over autisme en uitgelegd hadden wat er met Gerard aan de hand was, wendde ze er snel aan en keken niet meer om. Ook niet als Gerard wel eens hard een wind of boer liet. Ook dat hoorde bij hem en leverde behalve een glimlach na korte tijd geen commentaar meer op.

Dat vereist allereerst van de gemeente dat zij zich verdiept in deze problematiek. Gelukkig zijn er tegenwoordig veel boeken over dit onderwerp en ook op het internet is er veel over te vinden. Vooral ambtsdragers kunnen er niet omheen hier kennis van te nemen. Zeker niet, als (jongere) gemeenteleden met autisme de eredienst bezoeken. En in welke gemeente zijn die er niet? Gemeente-zijn betekent ook dat mensen met autisme van harte welkom zijn in de kerkdienst, op de catechisatie en de verenigingen. Hoewel dat wat aanpassingen zal vergen. Soms zullen er dingen gebeuren die misschien vervelend zijn. Maar óók deze mensen horen er helemaal bij in de gemeente. En anderen kunnen leren hoe met hen om te gaan.

Dat kan betekenen dat iemand met autisme de hele dienst poppetjes tekent, zit te schommelen met de voeten of voorover op de bank lijkt te slapen. Of dat ouders van een kind met autisme altijd op dezelfde plek willen zitten. Respecteer dat. Keur het ook niet af als zij hun kind maar één keer meenemen naar de kerk. Dat kan al vermoedend genoeg zijn voor het kind, de ouders en de omgeving.

Om hun kind zoveel mogelijk bij de preek en eredienst te betrekken, kiezen ouders er soms voor om een kerkboekje¹⁵ te maken. Daarin staat het verloop van de dienst (de liturgie) en ruimte om mee te schrijven met de belangrijke dingen uit de preek. Het is voor kerkenraden aan te bevelen deze boekjes beschikbaar te stellen in de hal van de kerk.

---

¹⁵ Te downloaden via: www.helpendehanden.nl/autismeindekerk

Wat zijn een paar belangrijke punten uit de preek?

.....
.....
.....
.....

Waar gaat de preek volgens jou over?

.....
.....
.....

Wat heb je niet begrepen vandaag?

.....
.....
.....
.....

Het is goed om dankbaar te zijn dat mensen met autisme naar de kerk komen en dat ook aan hen te laten blijken. Sommigen komen niet meer, omdat ze afgeleid worden door krakend snoeppapier, grote hoeden met wuivende veren of omdat ze bang zijn van het harde orgelspel. Wanneer zij niet meer in de kerkdiensten komen, zal de predikant op een andere manier contact met hen moeten proberen te houden.

Niet alles kan natuurlijk door de beugel. Grenzen stellen blijft nodig, ook bij kinderen met autisme. Eén op één zal er met elkaar gesproken moeten worden als er dingen gebeuren die niet kunnen. Een gesprek thuis met de ouders is dan ook aan te bevelen. Zoek samen met hen naar een oplossing.

Handreikingen

Hanteer eenvoudig taalgebruik

Er zijn predikanten die gewoon zijn in beeldrijke taal te preken en die meesters zijn in het maken van woordspelingen. Als ze zich verdiepen in autisme, weten ze dat het volgen van zulke preken voor mensen met autisme waarschijnlijk onmogelijk wordt. De reden hiervan is dat zij al die beeldspraak letterlijk opvatten en al die woordspelingen hen waarschijnlijk ongaan. Dat doen ze trouwens al bij de 'gewone' Bijbelse beeldspraak. Als predikanten niet goed uitleggen wat Jezus bedoelt met bijvoorbeeld de uitdrukking "Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven", zullen mensen met autisme zich verbaasd afvragen of ze dan over de Heere Jezus kunnen heenlopen. Daarom is

het, mede met het oog op gemeenteleden met autisme, nodig dat predikanten eenvoudig en in hedendaagse taal preken. Beeldspraak kan wel eens gebruikt worden, maar laat het met mate gebeuren en leg het uit. Anders kunnen mensen met autisme in de war raken en de preek niet meer volgen.

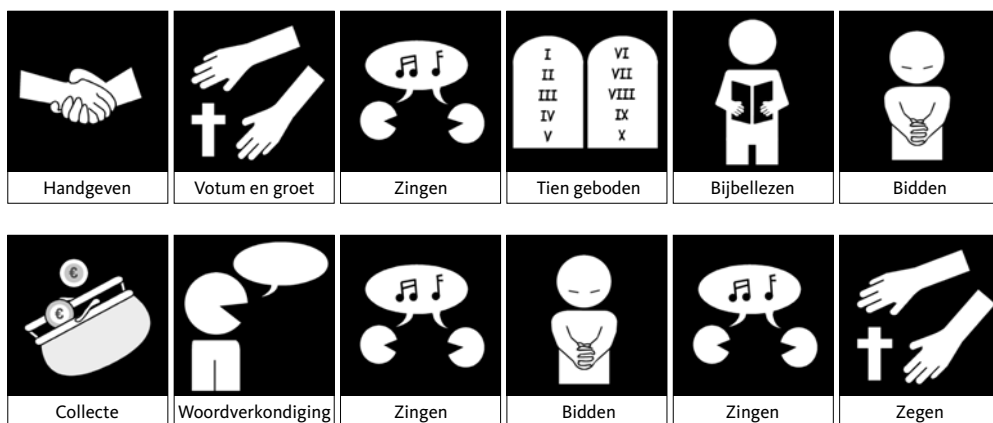
Vermijd abstracte taal

Ook als preken te abstract zijn, kan een jongere met autisme er waarschijnlijk niet veel mee. Situaties uit het dagelijks leven, voorbeelden uit ons eigen leven, duidelijke gebaren en warme woorden zullen mensen met autisme 'bij de les houden'. Er zijn predikanten die hun preek graag verwoorden in archaïsche taal. Dat kan voor mensen met autisme extra moeilijkheden opleveren. Ook voor deze predikanten geldt: preek in eenvoudig hedendaags Nederlands. Dat zullen alle gemeenteleden op prijs stellen, maar zeker zij die een autistische stoornis hebben.

Zorg voor structuur in de preek

Houd de structuur van de preek goed in de gaten. Iedereen waardeert het als de preek een duidelijke opbouw heeft. Een verdeling in punten is voor mensen met autisme erg begrijpelijk en geeft houvast. Dat geldt ook voor een samenvatting in enkele zinnen aan het eind van de preek.

Een psalm tussendoor kan welkom zijn, zolang het maar aangekondigd is. Vermijd zoveel mogelijk plotselinge gebeurtenissen. Het is voor mensen met autisme van belang dat de kerkdienst duurt tot het gangbare tijdstip. Als de kerkdienst uitloopt kan er rumoer in het hoofd en in de bank ontstaan.

Bron van de pictogrammen: www.sclera.be

Geef ruimte

Predikanten kunnen zich vergissen in de houding van jongeren met autisme tijdens de dienst. Vaak zitten ze wat anders te doen. Misschien zitten ze te tekenen of aantekeningen van de preek te maken. Of hangen ze voorover. Doe daar niet moeilijk over. Al tekenend wordt er best heel wat opgevangen. En de 'slaaphouding' kan alle prikkels afsluiten en het Woord toegang geven.

Leef mee

Van ambtsdragers mag verwacht worden dat zij van harte meeleven met gezinnen waar autisme voorkomt. Lees er eens een boek over en leef zoveel als mogelijk mee. Bedenk wat het is om elke dag voor een kind met autisme te moeten zorgen. Of wat het betekent om getrouwd te zijn met een partner met autisme. Wat een eenzaamheid en onbegrip brengt dat vaak voor beide partners met zich mee. Meeleven van de kant van de kerkenraad kan veel betekenen. Een enkele opmerking in de wandelgangen kan al goed doen. Ambtsdragers kunnen de gemeenteleden wijzen op goede lectuur over autisme en op de ontmoetingsdagen of contactgroepen rond dit thema of op de mogelijkheden van opvang van kinderen met autisme door anderen, zoals in logeerhuizen.

Draag hen op in het gebed

En er zal in de binnenkamer van de ambtsdragers zeker ook gebed zijn voor deze gezinnen. Naarmate het vertrouwen van iemand met autisme gewonnen wordt en de ambtsdrager meer weet van de situatie in het gezin, zal hij merken dat gebed voor deze gezinnen bijzonder nodig is.

Betrek gemeenteleden

Natuurlijk kan dit alles niet alleen door de ambtsdragers worden gedaan. Betrokken gemeenteleden zijn hierbij ook nodig: broeders en zusters die gaven van de Heere gekregen hebben om met mensen met autisme om te gaan. Wat is het goed als er zo mantelzorg aan elkaar geven wordt binnen de gemeente. Zoiets valt als een warme jas om de schouders van de ouders van gezinnen met een kind met autisme heen.

5 Catechese en autisme

drs. S.F. den Breejen-de Groot en mevr. P. de Visser- van 't Wout

Catechese

Catechese heeft als doel jongeren van de kerkelijke gemeente te onderwijzen in Gods Woord en de belijdenisgeschriften. De gemeente heeft een grote verantwoordelijkheid om de betekenis en de inhoud van het geloof over te dragen op de jonge generatie¹⁶.

Bij catechese wordt in de kerken gebruik gemaakt van verschillende methoden. De laatste tijd is er veel aandacht voor de manier van catechiseren. Daarbij wordt gekeken naar:

- hoe houden we onze jongeren in deze postmoderne tijd betrokken bij de kerk
- hoe kan de geloofsleer worden overgedragen aan de jongeren
- hoe worden jongeren begeleid zodat zij ernaar gaan verlangen om de Heere te dienen

Naast onderscheid in catechisatiemethoden kan onderscheid gemaakt worden in catechisatiegroepen. Een afstemming naar de leeftijd is belangrijk. Bij jongere kinderen wordt vooral de nadruk gelegd op basiskennis en hoofdthema's van de Bijbel. Bij jongeren is er meer aandacht voor de relatie tussen de opgedane kennis en het persoonlijk geloof.

Catechese en autisme

Voor jongeren met autisme is afstemming op de doelgroep van groot belang. Bij hen speelt niet alleen de leeftijd maar ook hun autisme een rol. Door deze stoornis interpreteren en benoemen zij (geloofs)zaken anders dan andere jongeren. Een 16-jarige jongen met autisme omschrijft zijn geloof als: "Ik geloof niet in God, ik weet zeker in Hem."¹⁷

¹⁶ Deuteronomium 6; 7 en Psalm 78: 4 - 8

¹⁷ Leguijt, Jacco. Mijn eigen wereld. Het verhaal van een 16-jarige jongen met autisme, p. 80 - 85

In gemeenten waar jongeren met autisme zijn, kan overwogen worden aangepaste catechisatie te houden. Jongeren die op eigen verzoek niet deelnemen aan de reguliere catechisatie krijgen dan apart les. Sommige predikanten geven met zelf ontwikkeld materiaal catechisatie aan deze jongeren. In een interview vertelde een predikant dat het zelfs dan nog lastig kan zijn om met jongeren te spreken over de Heere God en het dienen van Hem. Om de jongeren te bereiken, gaat de predikant regelmatig bij hen op bezoek. Hij heeft goede herinneringen aan deze persoonlijke contacten. Jongeren zeggen meestal niet direct wat er in hun hart leeft. Soms blijft de deur dicht voor andere mensen. Het is dan waardevol als een jongere samen met zijn predikant wil lezen uit de Bijbel en dan bewust kiest voor Psalm 139. Waarom? “Omdat God precies weet wie ik ben.”

“Mijn zoontje van 10 jaar met PDD-NOS bezocht met plezier de catechisatielessen van het afgelopen seizoen. Hij zag er iedere woensdag naar uit en telde de uren af voordat hij kon komen. Binnen de groep mocht hij altijd als eerste zijn geleerde vraag laten horen. En als de ouderling hem dan een compliment gaf, glunderde hij trots, zo vertelde de ouderling ons.”

“Ik ben een meisje van 15 jaar met het syndroom van Asperger en ga al een jaar niet meer naar catechisatie. Iedereen leest zijn vragen voor uit het boekje, terwijl de dominee zegt dat het belangrijk is dat we de vragen juist uit ons hoofd leren. Veel medecatechisanten zitten te sms-en: dat hoort toch niet bij catechisatie? Maar als ik daar iets van zeg, moeten ze om me lachen.”

Inhoud van de catechese

Twee voorbeelden van jongeren met autisme. Mensen met een ziel voor de eeuwigheid die op een geheel eigen manier tegen hun catechisatie aan kijken. Catechisatie aan jongeren met autisme vraagt (in sommige situaties) om een aparte aanpak. Jongeren met autisme vatten woorden vaak letterlijk op en vinden het moeilijk om zich een voorstelling te maken van de dingen die niet aanwijsbaar, maar abstract zijn. Denk bijvoorbeeld aan woorden zoals ‘zonde’, ‘schuldbesef’ en ‘genade’. De jongeren weten vaak niet wat zij met een emotioneel appèl aan moeten. Emoties en intonaties worden meestal niet (goed) geïnterpreteerd. Daarnaast hebben ze vaak moeite met het onderscheid tussen hoofd- en bijzaken waardoor ze de belangrijkste zaken langzamer of helemaal niet in zich opnemen. Daarom zijn onder andere de volgende vragen van belang: ‘Hoe worden geloofsbegrippen benoemd?’, ‘Worden ze wel of niet uitgelegd en welke woorden worden gebruikt?’, ‘Wordt er veel in beeldende taal gesproken en zo ja, wordt dit uitgelegd?’ en ‘Is er sprake van hedendaags taalgebruik?’.

Structuur van de catechese

Een jongere met autisme vindt het prettig als de structuur duidelijk is. Omdat een jongere met autisme het vaak moeilijk vindt om bijvoorbeeld hoofd- en bijzaken te onderscheiden, is het nodig dat iemand die structuur aangeeft of dat daarvoor hulpmiddelen zijn. Voor iemand die catechisatie geeft, is het daarom belangrijk om duidelijk te zijn over: 'Wanneer worden er vragen overhoord?', 'Worden er tussendoor ook vragen gesteld?' en 'Wanneer wordt er gezongen?'. Verder kan gedacht worden aan de opzet van de catechisatie: 'Is er iedere week een ander onderwerp?', 'Wordt er een vaste lijn in de vorm van een vragenboekje gevolgd?' en 'Wordt er regelmatig gevraagd naar geloofsbeleving?'.

Contact tussen de jongere en de catecheet

In tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt, is het niet zo dat een jongere met autisme niets van sociale interacties in zich op neemt. Sommigen zijn zelfs juist erg sfeergevoelig. Daarnaast zorgt ook de verscheidenheid tussen jongeren met autisme er voor dat goed nagedacht moet worden over het volgende: 'Is er buiten de catechese ook wel eens contact tussen de catecheet en de jongere en zijn ouders?' en 'Probeert de catecheet zich in te leven in de jongere met zijn stoornis?'.

Contact tussen de jongere en de andere catechisanten

Voor het contact met de andere catechisanten geldt hetzelfde: 'Kent de jongere andere catechisanten?', 'Weten de andere jongeren van de stoornis?' en 'Hoe wordt gereageerd op tekortkomingen in het contact of stereotiepe bewegingen?'.

Prikkelverwerking en regels

Veel jongeren met autisme hebben moeite met het ordenen van de prikkels om hen heen. Iedere prikkel komt even hard 'binnen', zodat het moeilijk kan zijn om zich te concentreren tijdens de catechisatie.

De catecheet doet er goed aan alert te zijn op de regels en orde: 'Zit iedereen op vaste plaatsen?', 'Mag de mobiele telefoon aan staan tijdens de lessen?' en 'Worden er snoepjes gegeten?'.

Handreikingen

Voor alle jongeren van de gemeente - zowel met als zonder autisme - is het van groot belang dat Gods Woord en de geloofsleer wordt uitgelegd. Dit pleit er voor om de jongere met autisme zoveel als mogelijk is, deel te laten nemen aan de catechisatie. Wanneer de intelligentie beneden gemiddeld is, kan gedacht worden aan catechese die speciaal bedoeld is voor jongeren met een verstandelijke beperking. Sommige gemeenten hebben daar aparte groepen voor. Indien nodig kan hierbij ondersteuning geboden worden vanuit Helpende Handen of Op weg met de ander.

Een jongere met een normaal intelligentieniveau, kan gezien zijn of haar begripsniveau deelnemen aan de gewone catechisatie. Wel zal rekening gehouden moeten worden met een aantal persoonspecifieke kenmerken, die al dan niet horen bij autisme.

Wanneer deelname aan de catechisatie door een jongere met autisme zonder overleg gebeurt, is de kans groot dat de catechese op de één of andere manier niet overkomt of dat de jongere er zelfs helemaal mee stopt. Degene die catechisatie geeft, zal zich constant bewust moeten zijn van het feit dat er iemand met autisme aan de catechese deelneemt en hier ook bewust mee om moeten gaan. Het autisme zal geaccepteerd moeten worden door zowel de catecheet als door de andere catechisanten.

Ga in gesprek wanneer een jongere met autisme voor het eerst naar catechisatie komt. Afhankelijk van zijn leeftijd is het goed om de ouders in de gesprekken te betrekken. Vraag aan de jongere en zijn ouders wat van belang kan zijn voor de catechisatie. Bijvoorbeeld: 'Hoe prikkelgevoelig is de jongere?' of 'Hoe zijn contacten met andere jongeren?'. Soms kan het nuttig zijn om de jongere te vragen in de groep (bijvoorbeeld tijdens een voorstelrondje) te vertellen dat hij vanwege zijn autisme bijvoorbeeld regelmatig zit te wiebelen. Wanneer de jongere het niet ziet zitten zelf over zijn autisme te vertellen, kan de catecheet deze informatie aan de rest van de groep geven. Dit (uiteraard) in overleg met de jongere.

Wees als catecheet creatief en flexibel. Probeer zoveel mogelijk aan te sluiten op de interesses van de jongere met autisme. Wanneer hij of zij bijvoorbeeld graag orgel speelt, kan hij misschien begeleidt als er tijdens de catechisatie gezongen wordt.

Inhoud van de catechese

- probeer in de uitleg gebruik te maken van alledaags taalgebruik en situaties uit het dagelijks leven
- probeer beeldspraak en woorden met een 'dubbele bodem' te vermijden
- maak korte zinnen, zonder al te veel bijzinnen
- geef aan het eind een samenvatting van de hoofdpunten die tijdens deze catechisatie genoemd zijn

Structuur van de catechese

- breng structuur aan in het programma en wijk hier zo min mogelijk van af. Voor jongere kinderen kan - in overleg met het kind en zijn ouders - gebruik gemaakt worden van pictogrammen die het kind reeds op andere plekken gebruikt (bijvoorbeeld een plaatje van twee biddende handen als teken van het gebed). Voor oudere kinderen kan gebruik gemaakt worden van een geschreven programma, een flip-over, een schoolbord of PowerPoint

- wees duidelijk en vertel van tevoren zoveel mogelijk welk onderwerp of thema de volgende keer aan de orde zal zijn
- breng structuur aan in de les. Het kan hierbij helpen om kernbegrippen op een bord te schrijven. Geef de catechisanten eventueel aan het einde van de avond gelegenheid één en ander over te nemen om te leren voor de volgende keer. Ook het gebruik maken van eenvoudige tekeningen of kleuren, kan de structuur bevorderen
- laat de jongere van tevoren meedenken in de manier waarop hij duidelijkheid wil krijgen in bijvoorbeeld het overhoren van de vragen: ‘Wil hij telkens als eerste, of wil hij een seintje krijgen welke vraag voor hem zal zijn?’

Contact tussen de jongere en de catecheet

- spreek vooraf met de jongere af op welke manier hij eventuele vragen of uitleg beantwoord wil hebben. Laat hem of haar bijvoorbeeld zijn vragen opschrijven en mailen
- spreek korte bijpraatmomenten af: ‘Wat gaat er goed en wat niet?’
- wees voorzichtig met vragen rondom het persoonlijk geloof van de jongere. Anderzijds: houd rekening met de mogelijkheid dat de jongere zelf indringende, eerlijke vragen stelt, een kinderlijk vertrouwen heeft en een sterke behoefte heeft om dingen kloppend te willen krijgen

Contact tussen de jongere en de andere catechisanten

- vraag - in overleg met de jongere - begrip voor zijn specifieke moeilijkheden en mogelijkheden binnen de groep. Doe een voorstelrondje op de eerste catechisatieavond
- leg ook eens de nadruk op een positieve eigenschap van de jongere met autisme (bijvoorbeeld het goed kunnen orgelspelen)
- probeer een uitzonderingspositie te voorkomen

Prikkelverwerking en regels

- overleg met de jongere of hij het fijn vindt om op een vaste plek te zitten. Dit kan een plek zijn waar zo weinig mogelijk prikkels op hem of haar afkomen
- zorg dat de psalmboeken, collectebus en dergelijke op vaste plaatsen te vinden zijn
- overweeg om een kleinere catechesegroep te starten, om het aantal prikkels te reduceren
- maak eventueel gebruik van speciale methodes. Er zijn catechisatiemethoden ontwikkeld voor jongeren met een verstandelijk beperking. Deze methoden zijn ook bruikbaar voor jonge kinderen met autisme
- vermijd afleiding tijdens de catechisatie: laat telefoons uitzetten en doe eventueel de gordijnen dicht

6 Kinder- en jeugdwerk en autisme

drs. P. van Hartingsveldt

Kinder- en jeugdwerk

Leidinggevenden binnen het kinder- en jeugdwerk hebben een bijzondere verantwoordelijkheid voor kinderen van de gemeente. Het Woord van God moet op de kinderen overgebracht worden. Kinderen die in zichzelf verloren zondaren zijn, aan wie verteld mag worden dat er genade is voor de grootste van de zondaren. Dat geeft een diepe dimensie aan het jeugdwerk. Het gaat niet in de eerste plaats om de gezelligheid en het knutselwerk. Het gaat om het doorgeven van het Woord. Vanzelf dragen een gezellige sfeer en de diverse verwerkingsvormen aan dit doel bij.

Daarnaast draagt het jeugdwerk bij aan het gemeente-zijn. Kinderen ervaren een band op de club of vereniging. De kinderen leren elkaar kennen. Vriendschappen worden gevormd en versterkt. Wanneer betrokkenheid en meeleven ontbreekt, is het gevaar reëel dat er een kloof ontstaat die nauwelijks te overbruggen valt. Het jeugdwerk is er voor alle kinderen van de gemeente. In wezen zijn kinderen, met of zonder een bijzondere problematiek, en leidinggevenden voor God gelijk.

Uit de diverse onderwijssoorten die er in Nederland zijn, wordt zichtbaar hoe groot de verscheidenheid is wat kinderen betreft. Al deze kinderen zijn in kerkelijke gemeenten te vinden en hebben hopelijk ook een plaats binnen het jeugdwerk. Hoewel er in onderwijsland diverse onderwijstypen zijn, is er in het jeugdwerk (over het algemeen) alleen een verdeling naar leeftijd. Dat houdt in dat leidinggeven in het jeugdwerk geen geringe opgave is. Leidinggevenden hebben daarom het gebed van de gemeente nodig. Ook leidinggevenden in het kinder- en jeugdwerk kunnen te maken krijgen met kinderen van de gemeente met een stoornis in het autistisch spectrum.

Kinder- en jeugdwerk en autisme

De vereniging waarvan Jan lid is, komt tweewekelijks op vrijdagavond samen. Jan is een trouw lid. Hij is altijd precies op tijd. Jan is gewend aan de tweede tafel te zitten naast Henry en Geerten. De volgende keer is er vereniging op zaterdagavond, omdat er een naburige vereniging op bezoek komt. Er is een spreker uitgenodigd voor deze avond. Jan komt zoals altijd precies op tijd, maar wordt overweldigd door de leden van de andere vereniging die luid pratend en giebelend in de hal staan te wachten. Jan kan zijn jas niet op zijn vaste, vertrouwde plaats ophangen. Hij pakt de jas die op zijn haakje hangt en gooit deze op de grond. Door al die kinderen heen, dringt hij zich naar de zaal om zijn plaats aan de vertrouwde tafel in te nemen. Voor de gezelligheid heeft de koster na overleg met de leidinggevendenden de tafels in andere opstelling geplaatst. Jan weet nu niet waar hij moet gaan zitten. De leidinggevendenden zijn nog druk bezig alles te regelen en ontvangen de spreker. Jan kan nu aan niemand iets vragen. Paniek bespringt hem. Een geweldige onrust. Waar is Henry? Waar is Geerten? Henry is onverwachts ziek en is vergeten om Jan te bellen. Boosheid bij Jan. Drift. Waarom zetten ze die tafels niet gewoon neer? Waarom heeft juffrouw Miranda geen tijd voor hem? Waarom belt Henry niet gewoon? Jan schopt tegen een tafel en uit luid zijn ongenoegen. Voor hem hoeft het al niet meer!

In het jeugdwerk kan de leidinggevende te maken krijgen met kinderen zoals Jan. Jan heeft autisme. Omdat er sprake is van een spectrum kan er nooit gesproken worden over dé autist. Leidinggevendenden spreken over kinderen en jongeren met autisme, beseffend dat het daarbij om een breed spectrum gaat.

Autisme is een stoornis in de informatieverwerking van de hersenen. Het kind heeft dan ook meer tijd nodig om de betekenis te verwerken van de opdracht die de leidinggevende geeft. Wanneer een leidinggevende ongeduldig op een antwoord wacht, zal het kind blokkeren. Dat kan de leidinggevende op het verkeerde spoor zetten. Hij denkt misschien dat het kind onwillig en koppig is. Zeker als het gebeurt in een onoverzichtelijk situatie, nadat bijvoorbeeld het kind iemand geslagen heeft, die een stiekeme opmerking maakte. Het kind heeft tijd en rust nodig om alles op een rijtje te krijgen. Daarom kan een kind met autisme naar buiten zitten kijken tijdens de opening of tijdens een inleiding alsof het hem niet interesseert. Mogelijk friemelt hij aan een pen of vouwt hij bootjes van snoeppapierjes of het programma. Hij doet dat om alles in zijn hoofd op orde te krijgen.

Kinderen met autisme zijn vaak heel prikkelgevoelig. Door het tikken van een verwarming kan de inleiding helemaal verloren gaan. Het bonken van iemand tegen een tafelpoot, het tikken met een pen of het ophalen van de neus komt zo hard bij het kind binnen, dat de stem van de inleider wegvalt. En als tijdens de bespreking van de vragen de geur van kroketten de zaal in komt, kan deze prikkel zo overheersend zijn dat de concentratie weg is.

Daarnaast kan een kind met autisme zich moeilijk inleven in de gedachten, gevoelens en intenties van anderen. Het kind is sociaal heel onhandig. Het kind met autisme zegt rechttoe rechtaan dat een ander verenigingslid domme kleren aan heeft. Wanneer de leidinggevende dat bespreekt, zal hij als antwoord krijgen: "Maar dat zijn toch ook domme kleren!" Dergelijke opmerkingen kunnen nog pijnlijker zijn in situaties van rouw of verdriet. Pijn bij andere verenigingsleden of verdriet om de dood van een konijn of cavia begrijpt het kind met autisme niet.

De wereld waarin het kind met autisme leeft, is onsamenhangend, chaotisch, onvoorspelbaar en het kind heeft moeite met nuances in gebeurtenissen of gedrag. Het kind denkt sterk zwart - wit. Een leidinggevende kan zaken afwegen tegen elkaar. Dergelijke afwegingen begrijpt een kind met autisme niet en hij komt er tegen in verweer. Op de vereniging heeft het kind moeite met het woordje 'straks'. Wanneer is dat precies? En als de leidinggevende zegt dat het om half negen is, zal prompt om half negen een roep klinken: "Meester, het is tijd!" Ook al ben je midden in een ernstige afsluiting.

Kenmerkend is dat veel kinderen met autisme concreet denken en opmerkingen van anderen letterlijk nemen. Het figuurlijk gebruik van taal, een grapje wordt vaak niet begrepen. Ook impliciet taalgebruik - iets meer of iets anders bedoelen dan wat men zegt - is moeilijk voor kinderen met autisme. Daarom is het belangrijk concreet te zijn en duidelijke opdrachten te geven. Als aan het eind van de avond gezegd wordt: "Jongelui, het is tijd!" bedoelt de leidinggevende een heleboel: stop de gesprekken, ga recht zitten, pak je Bijbel, we zingen een psalm, wees eerbiedig, de organist naar het orgel enzovoorts. En dat wordt allemaal aangeduid met het ene zinnetje: Het is tijd! Voor jongeren met autisme is het belangrijk dat een leidinggevende duidelijk en concreet aangeeft wat hij verwacht.

Wanneer een drukke verenigingsavond onvoorspelbaar, chaotisch en onsamenhangend is, maakt dat een kind met autisme bang. Die angst vertaalt zich in gedrag dat voor de leidinggevende vaak moeilijk is. Hoe voel je jezelf als je in een land bent waarvan je de taal niet spreekt en er staan allerlei mensen naar je te roepen en druk te gebaren? Het komt voor dat een leidinggevende zegt: "Wie nu nog praat, gaat even op de gang." Wanneer hij dat vervolgens niet consequent doet, is dat voor het kind met autisme verwarrend. Belangrijk is dat de leidinggevende doet wat hij zegt.

Het is een grote verrassing waar de vereniging na de Bondsdag naar toe gaat. Spannend! En met wat voor een bus, dat houden we lekker geheim! Gerda slaapt er al dagen niet van. Ze heeft zich vast voorgenomen niet mee te gaan naar de Bondsdag.

Omdat de wereld zo onvoorspelbaar is, stelt het kind met autisme op een verenigingsavond vaak veel vragen. Het heeft veel bevestiging nodig. Dat komt claimend over. Het kind met autisme heeft moeite met het plannen en organiseren van activiteiten, moeite ook met het sturen van het eigen gedrag. De leidinggevende zal het plannen en organiseren van het kind moeten overnemen. Hij zal daartoe de opdrachten duidelijk, gestructureerd en stapsgewijs aanbieden.

Het gedrag dat voor de leidinggevenden vaak zo moeilijk is, is geen onwil van het kind, maar onmacht. Het is een kreet om hulp. Een roep om de wereld voor het kind te structureren en te verduidelijken: "Help mij samenhang te ontdekken in een wereld die voor mij chaotisch en onvoorspelbaar is!" Een goede voorbereiding door de leidinggevenden voorkomt veel onrust en moeilijk gedrag. Vaak gaat achter de grote mond een klein hartje schuil, dat veel behoefte heeft aan betrokkenheid en veiligheid. Wat extra aandacht en iets vaker een complimentje geven, kunnen veel doen.

Hoe probeert een kind met autisme te voorkomen dat een verenigingsavond voor hem uit de hand loopt? Door star grip te houden op het verloop van de avond en niet af te wijken van wat is afgesproken. Er is in zijn beleving nauwelijks ruimte voor uitzonderingen.

Autisme is een stoornis met veel gezichten. Bovendien heeft een deel van de kinderen met autisme nog andere problemen, bijvoorbeeld ADHD of dyslexie. Dat maakt het voor leidinggevenden vaak extra moeilijk.

Handreikingen

Jan wordt opgebeld door juffrouw Miranda: “Ha Jan, wil jij vanavond een half uur eerder naar de vereniging komen? Omdat er een andere vereniging komt, willen we de tafels anders neerzetten en daarmee kan jij ons goed helpen.” Jan komt precies op tijd. Hij loopt door de garderobe en hangt zijn jas op zijn vaste, vertrouwde plaats. Juffrouw Miranda komt al op Jan aflopen. “Ha Jan, je bent precies op tijd. Ik ben ook niet anders van je gewend. Ik kan er gewoon mijn horloge op gelijk zetten!” Jan glimt bij het compliment en vraagt direct wat hij moet doen en hoe hij het neer moeten zetten en of de anderen er al zijn en ... Juffrouw Miranda onderbreekt hem: “Jan, niet alle vragen tegelijk hoor! Dan kan ik het niet bijhouden.” Juffrouw Miranda laat zien hoe zij de tafels neer zullen zetten en vraagt aan Jan waar hij wil gaan zitten. Op aanraden van de juffrouw legt Jan alvast zijn Bijbeltje op zijn stoel. Ondertussen legt de juffrouw nog eens uit hoe de avond verloopt. Zij legt een blad voor Jan neer, waarop het programma van die avond staat. De spreker van deze avond komt binnen en stelt zich, ook aan Jan, voor. Hij vraagt waar hij zijn spullen kan neer leggen. Ook de koster loopt op juffrouw Miranda toe. Juffrouw Miranda verwijst hen beide naar meester Bert die vanavond de leiding heeft. “Ja Jan, alle mensen hebben vragen, maar nu even niet. Alleen op jouw vragen geef ik nu antwoord!” Omdat het al bijna tijd is, gaat Jan op zijn zelfgekozen plaats zitten. Omdat Henry onverwachts ziek is, komt juffrouw Miranda naast hem zitten. Rustig wacht Jan totdat meester Bert de avond opent.

Wat doet een programmeur als hij een programma voor de computer schrijft? Hij denkt er van te voren goed over na wat hij wil bereiken en hoe hij dat wil bereiken. Hij structureert. Hij zet logische en eenduidige stappen. Hij houdt consequent vast aan de afspraken. De programmeur valt ook niet woedend uit als het programma niet werkt zoals hij wil. Dat is zinloos en heeft geen effect. Uit de computer komt namelijk, wat hij er zelf ingestopt heeft. Een kind met autisme wordt niet gedegradeerd tot een computer. Dat mag niet. Het kind is een schepsel van de grote Schepper. Maar de heldere en gestructureerde werkwijze van de programmeur is wel heel bruikbaar in de omgang met kinderen met autisme en niet alleen voor hen. Ook veel andere kinderen hebben er baat bij.

Het verenigingsuitje na de Bondsdag blijft een verrassing! Spannend. Maar een week voor de Bondsdag is een leidinggevende bij Gerda thuis geweest en heeft haar rustig verteld hoe de dag zou verlopen. Ook heeft hij afgesproken wie van de leidinggevendens voor haar de vraagbaak zal zijn op die dag. Gerda slaapt weer rustig en gaat toch mee!

Colette de Bruin geeft in haar boek 'Geef me de 5' een bruikbare kapstok voor de voorbereiding van activiteiten met het oog op mensen met autisme. Voor de verenigingsavond splitst de leidinggevende de avond in deelvragen: Wat, wie, hoe, waar en wanneer? Dit geeft houvast, structuur en het biedt veiligheid. De structuur is een middel, geen doel.

Voorbeeld van 'Geef me de 5'

Wat: een barbecue als kennismaking aan het begin van een verenigingsseizoen

Wie: voor alle leden en toekomstige leden van onze vereniging

Hoe: meerijden in de Audi A3 van juf Simone

Waar: in een grote partytent in de tuin bij meester Jos

Wanneer: D.v. zaterdagmiddag 12 september, van 16.30 tot 21.20 uur

De centrale hulpvraag van een verenigingslid met autisme is: "Help mij de samenhang ontdekken, daar waar het voor mij onvoorspelbaar en chaotisch is." De aanpak daarbij is: verduidelijken. Verduidelijk concreet, eenduidig, expliciet, positief en zo mogelijk met visuele ondersteuning.

Tips

- toon begrip en respect
- verplicht het verenigingslid niet tot samenwerken
- werk aan begrip bij de medeverenigingsleden door bespreking van het autisme in de groep
- stel duidelijke regels en handhaaf afspraken consequent
- bied houvast in vrije, onoverzichtelijke momenten zoals pauzes
- ga na welke situaties moeilijk zijn en angst oproepen
- reageer direct op signalen van angst en opwindings
- ga in moeilijke situaties niet in discussie, maar zorg dan voor een 'time-out' en bespreek de situatie daarna in rust
- neem een kalme, neutrale, zakelijke houding aan
- zorg voor een vertrouwenspersoon bij de leiding en werk met een buddy, een maatje onder de verenigingsleden. Het is fijn als dit door meerdere leden gedragen wordt

Bij de instructie, het geven van opdrachten en taalgebruik zijn er zaken te mijden en aan te raden.

Do's	Don'ts
<ul style="list-style-type: none"> • duidelijk, expliciet taalgebruik • korte en duidelijk instructies • het kind regelmatig bij de voornaam noemen • positieve boodschappen, zoals het wel moet • eenduidige vragen en opdrachten • meer tijd geven om informatie te verwerken • visuele hulpmiddelen 	<ul style="list-style-type: none"> • figuurlijk, dubbelzinnig taalgebruik • lange zinnen, lange instructies • groepinstructies • negatieve boodschappen, zoals het niet moet • vage, open vragen • direct antwoord verlangen • alleen een verbale insteek

Tenslotte

Neem de jongere met autisme serieus. Beslis niet voor hem, maar vraag het de jongere zelf: ‘Wat heb je nodig?’, ‘Wat vind je moeilijk?’ en ‘Wat kan ik voor je doen?’. Betrek hem zelf bij de oplossing. Het is pijnlijk als aan een ‘maatje’ gevraagd wordt: ‘Heeft hij het begrepen?’ of ‘Wat vindt hij een fijne plaats om te zitten vanavond?’. Betrek de jongere met autisme zelf bij het programma. Spreek niet over hem, maar met hem. En als het kind jonger is, betrek daarbij dan zo nodig de ouders.

Leidinggevenden kunnen de taken onderling verdelen. Wie is het aanspreekpunt voor Jan en Gerda? Dat mag rouleren, als het maar duidelijk is.

Wat is het een voorrecht als de jongere met autisme zo bij het jeugdwerk betrokken wordt, dat hij zich veilig en geaccepteerd voelt. Het is een zegen als we het gemeentelijke beoefenen, en ook op de vereniging elkanders lasten dragen. Ieder kind hoort erbij.

Het leidinggeven kan niet zonder het gebed, ook niet zonder het gebed van de gemeente - tijdens de erediensten - en van de andere gemeenteleden. De hulp en de zegen van de Heere is immers onmisbaar. Op het gebed doet God wonderen.

Aanbevolen literatuur en websites

Bruin de, Colette - Uitgeverij Graviant

Geef me de vijf

Dit boek is geschreven voor ouders en opvoeders. Een kind met autisme opvoeden en begeleiden, hoe doe je dat? Daarover gaat dit boek. Het is geschreven vanuit de behoefte aan duidelijkheid en voorspelbaarheid die het kind met autisme nodig heeft. Het kind vraagt als het ware: "Geef me de 5". Of anders gezegd: wat is mijn taak, hoe voer ik hem uit, waar vindt het plaats, wanneer moet ik het doen, en wie is erbij betrokken?

Delfos, Martine, Uitgeverij Pereboom

De wereld van Luuk

'De wereld van Luuk' is een therapeutisch verhaal voor kinderen van ongeveer 6 tot 10 jaar. Het is bedoeld voor kinderen die autisme hebben. Het kan ook als voorlichtingsboek gebruikt worden om kinderen duidelijk te maken wat autisme is en hoe je ermee om kunt gaan. Dit boek is een hulpmiddel om de problematiek uit te leggen en bespreekbaar te maken.

Delfos, Martine, Uitgeverij SWP

Een vreemde wereld

In 'Een vreemde wereld' beschrijft Martine Delfos de wereld zoals mensen met een stoornis binnen het autismespectrum die ervaren. Extra aandacht besteedt zij aan kinderen en volwassenen met een autistische stoornis die een normale of boven gemiddelde intelligentie hebben: het syndroom van Asperger en PDD-NOS.

Delfos, Martine en Gottmer, Marijke - Uitgeverij Bohn Stafleu van Loghum

Leven met autisme

In dit boek schetsen de schrijvers wat autisme betekent voor de mensen zelf en hun omgeving. Zij beschrijven op respectvolle en heldere wijze de kracht en de kwetsbaarheid van mensen met een autistische stoornis. Hierbij worden waardevolle tips gegeven voor het omgaan met de problematische kanten van het leven met autisme.

Leguijt, Jacco - Uitgeverij Boekencentrum

Mijn eigen wereld

De 16-jarige Jacco Leguijt vertelt hoe het is om autisme te hebben. In plechtige en unieke woorden beschrijft hij zijn leven, dat heel anders is dan van een gewone 16-jarige jongen. Elke onverwachte gebeurtenis brengt hem compleet uit zijn evenwicht. In dit boek staan naast zijn levensverhaal ook bijdragen van zijn moeder Guurtje, vader, broertje en zus.

Rietveld, A.N. - Uitgeverij Sytse S. Algera's Comic Watch

Jij bent waardevol

Ouders en kinderen met autisme ervaren iedere dag hoeveel problemen autisme veroorzaakt. Kinderen met autisme kunnen moeilijk afstand nemen van de concrete werkelijkheid en hebben moeite met verbeelding. Ds. Rietveld tracht hen te begrijpen en pastoraal nabij te zijn.

Sabin, Ellen - Uitgeverij Pica

Weet jij wat autisme is?

Dit doe-boek is speciaal geschreven voor kinderen die een klasgenoot, vriendje, broertje of zusje hebben met autisme. Door middel van toegankelijke lesstof en leuke oefeningen wordt uitgelegd wat autisme is en hoe het is om autisme te hebben. Op een speelse manier krijgt de jonge lezer begrip voor kinderen met autisme en leert zo rekening met hen te houden. Respect krijgen voor en het leren accepteren van iemand die een beetje 'anders' is, zijn daarbij de belangrijkste doelstellingen.

Schaap-Jonker, dr. Hanneke en Van Schothorst, Jannine - Uitgeverij Jongbloed

Veilig bij God, over autisme, geloof en kerk

In dit boek worden de resultaten gepresenteerd van een uniek onderzoek naar de geloofsbeleving van mensen met autisme. Vervolgens wordt beschreven wat de resultaten betekenen voor het omgaan met geloof en Bijbel: thuis, in het gezin, op school en in de kerk. Dit boek wil herkenning en praktische handreikingen bieden aan mensen met autisme, familie, gemeenteleden en professionals. Verschijnt voorjaar 2010.

Vermeulen, Peter - EPO, i.s.m. Vlaamse dienst voor autisme

Brein bedriegt, als autisme niet op autisme lijkt

In dit boek rekent Peter Vermeulen af met enkele hardnekkige misverstanden. Autismen zit aan de binnenkant, het zien van autisme aan de buitenkant bij normaal begaafden is niet zo eenvoudig. De auteur herleest en onderzoekt kritisch de oorspronkelijke publicatie van Hans Asperger (1944).

Vermeulen, Peter - EPO, i.s.m. Vlaamse dienst voor autisme

Dit is de titel

De titel van 'Dit is de titel' geeft treffend weer waar dit boek over gaat: over autistisch denken. Mensen met autisme hebben een specifieke wijze van denken. Rechtlignig en rigide maar tegelijkertijd helder en zuiver. Peter Vermeulen probeert op zeer concrete wijze inzicht in deze manier van denken te geven.

Vermeulen, Peter - Uitgeverij Acco

Een gesloten boek

Dit boek gaat over autisme en emoties. De wereld van emoties van mensen met autisme is niet langer een compleet gesloten boek. Peter Vermeulen geeft meer inzicht in de andere 'beleving' van mensen met autisme.

Websites

www.autisme.nl

www.autismeinfocentrum.nl

www.helpendehanden.nl/autismeindekerk

www.autistisch-spectrum.nl

www.oudersenrugzak.nl

www.pictomaat.nl

www.sclera.be

www.balansdigitaal.nl

www.pgb.nl

E-mailadvies pastoraat

Ambtsdragers, pastoraal werkers of jeugdwerkleiders komen vroeg of laat in contact met gemeenteleden die psychische problemen hebben. Zij geven pastorale begeleiding en advies aan deze groep mensen en hun gezin/omgeving. Soms lopen ze daarbij tegen hun grenzen aan. Een pastorant is immers geen hulpverlener. Even ruggespraak houden met iemand die verstand heeft van psychische problematiek kan dan helpen. Deze mogelijkheid biedt OptiMent, onderdeel van Eleos, met het e-mailadvies voor pastoraat.

De dienstverlening omvat een aantal e-mailcontacten waarin een hulpverlener ingaat op een adviesvraag. De pastorant legt een situatie voor en de hulpverlener probeert zo goed mogelijk advies te geven om inzicht in de situatie te verbeteren. Medewerkers van OptiMent kunnen via de e-mail geen diagnose stellen. Wel kunnen zij het advies geven om de pastorant te wijzen op de mogelijkheden van hulpverlening. Zijn er vragen over de werkwijze binnen de hulpverlening of over het hulpaanbod van verschillende organisaties, dan kunnen die concreet worden beantwoord.

Het e-mailadviesteam bestaat naast hulpverleners van OptiMent ook uit hulpverleners van Stichting Schuilplaats en De Vluchtheuvel. In principe bestaat de service uit maximaal drie mailcontacten. Lukt het niet om een vraag naar wens te beantwoorden, dan zal de medewerker wijzen op andere mogelijkheden om contact te zoeken met een hulpverlener. Daarbij valt te denken aan het telefonisch spreekuur van de verschillende organisaties.

Meer informatie

i www.optiment.eu

Klik op: verwijzers -> pastoraat en klik op de brievenbus. Lees de werkwijze en stel uw vraag door het formulier op de site in te vullen.

Informatie organisaties

De Vluchtheuvel

Stichting De Vluchtheuvel is een eerstelijns instelling voor professionele, psychosociale hulpverlening op christelijke grondslag. Iedereen kan zonder verwijzing van derden (bijvoorbeeld arts of ambtsdrager) een beroep op haar doen. De Vluchtheuvel gaat uit van de Gereformeerde Gemeenten en vindt haar werkterrein voornamelijk binnen de gereformeerde gezindte.

De Vluchtheuvel biedt hulp aan jongeren en volwassenen. Voor hulpverlening aan jongeren participeert De Vluchtheuvel in de SGJ Toegang. Er zijn speciale voorzieningen voor slechthorenden en doven. In de regel worden cliënten geholpen door een maatschappelijk werker. De Vluchtheuvel heeft ook enkele psychologen in dienst. Als de hulpvraag bij een psycholoog wordt ondergebracht, wordt een verwijzing van de huisarts gevraagd.

Al ruim 25 jaar biedt De Vluchtheuvel hulp in persoonlijke en relatieproblemen. Voorbeelden hiervan zijn: identiteitsvragen, verlies- en rouwverwerking, psychische problemen, huwelijksproblemen en opvoedingsvragen, enzovoort.

Meer informatie

De Vluchtheuvel

Beatrixlaan 15, 4461 PM GOES

t 0113 21 30 98 > e info@vhgoes.nl >

i www.stichtingdevluchtheuvel.nl

Eleos

Eleos is een landelijk werkende ggz-instelling met vestigingen verspreid over het hele land. Eleos biedt hulp en begeleiding aan mensen die lijden aan psychiatrische en ernstige psychosociale problemen. Kenmerkend voor Eleos is dat de hulp geboden wordt vanuit een gereformeerde levens- en geloofsovertuiging.

Het hulpaanbod van Eleos is veelzijdig en bestaat uit:

- ambulante zorg voor jongeren en volwassenen
- klinische en dagklinische zorg voor volwassenen in (dag)kliniek 'de fontein'
- dagklinische zorg voor adolescenten
- beschermend wonen en ambulante woonbegeleiding
- dagbesteding en arbeidsrehabilitatie

OPTiMent

OptiMent is een onderdeel van Eleos voor eerstelijns psychologische hulpverlening en preventie en dienstverlening. Binnen OptiMent bieden eerstelijnspsychologen in maximaal acht gesprekken behandeling aan (jong)volwassenen met lichte tot matig ernstige psychische klachten.

Preventie richt zich op het voorkómen van psychische problemen. Door middel van voorlichting, cursussen en trainingen probeert OptiMent mensen bewust te maken van risico's op en symptomen van psychische problemen. Voorbeelden zijn: een preventieve cursus voor broers en zussen van kinderen met autisme en een cursus voor partners van mensen met autisme.

Dienstverlening richt zich op kerken, scholen, vrijwilligers en anderen die voorlichting of advies wensen bij het omgaan met psychische problemen. De dienstverlening wordt geboden in de vorm van consultatie, lezingen, trainingen en workshops.

Meer informatie

Eleos

Postbus 306, 3430 NX NIEUWEGEIN

t 030 600 85 40 > e info@eleos.nl >

i www.eleos.nl, www.optiment.eu of www.mindguide.nl

Helpende Handen

Helpende Handen is de vereniging langdurige zorg van de Gereformeerde Gemeenten, voor reformatorische mensen met een beperking. Vanuit een christelijke achtergrond verleent Helpende Handen diensten aan de medemens met een beperking en de ouders of familie. De vereniging houdt zich bezig met het bezinnen op en het uitdragen van identiteitsgebonden standpunten, die de ontwikkelingen rond het leven van mensen met een beperking raken.

Helpende Handen behartigt de belangen van mensen met een beperking, hun ouders of andere vertegenwoordigers, met als doel hun geestelijk en lichamelijk welzijn te bevorderen.

Leden van de vereniging kunnen gebruik maken van de diensten van Helpende Handen, zoals:

- zorgconsulenten die denken mee in het proces van zorgvraag naar zorgaanbod, ook voor mensen met autisme.
- contactgroep Autisme biedt voor ouders en andere betrokkenen veel mogelijkheden voor onderling contact, het leren van een deskundige en het uitwisselen van ervaringen. Daarnaast wordt er ook lotgenotencontact georganiseerd voor mensen die in hun huwelijk met autisme te maken hebben.

Meer informatie

Helpende Handen

Postbus 404, 3440 AK WOERDEN

t 0348 48 99 70 > e info@helpendehanden.nl >

i www.helpendehanden.nl

SGJ Christelijke Jeugdzorg

SGJ Christelijke Jeugdzorg is een landelijk werkende instelling voor iedereen die advies of hulp nodig heeft bij opvoedingsproblemen, ontwikkelingsproblemen en/of gedragsproblemen van jongeren tot 18 jaar oud.

t 033 475 33 00 > e toegang@sgj.nl

Het reguliere aanbod van SGJ bestaat uit intensieve ambulante zorg, pleegzorg, residentiële zorg, gezinsvoogdij en voogdij. Daarnaast biedt SGJ (op basis van een Pgb) intensieve ambulante kind- en gezinsbegeleiding en logeeropvang voor gezinnen met kinderen met gedragsproblemen en/of een lichte verstandelijke beperking.

SGJ houdt zich ook bezig met preventie. Door middel van trainingen en cursussen worden kinderen, jongeren en ouders ondersteund wanneer zij vragen of zorgen hebben met betrekking tot opgroeien, opvoeden en ontwikkelen, om zo problemen te voorkomen of tijdig te onderkennen.

Meer informatie

SGJ Christelijke Jeugdzorg

Postbus 1564, 3812 CC AMERSFOORT

t 033 422 69 00 > e info@sgj.nl > i www.sgj.nl

Op weg met de ander

Op weg met de ander is de Hervormde vereniging van en voor mensen met een handicap. Doel is de christelijke gemeente bewust maken van de plaats, die mensen met een handicap innemen in kerk en maatschappij. Daarbij behoren ook mogelijkheden voor contact en ontmoeting en het bieden van hulp aan mensen met een beperking bij werk, wonen en welzijn. Uitgangspunt is de Bijbelse opdracht oog te hebben voor alle mensen, die hulp nodig hebben, als volwaardige leden van de gemeente.

Er worden vele activiteiten georganiseerd, zoals:

- geven van voorlichting, toerusting en informatie
- uitgave van een contactblad
- vormen van plaatselijke en regionale werkgroepen
- ontmoetingsdagen voor jongeren en voor gezinnen met een verstandelijk gehandicapt kind
- adviseren en begeleiden bij het opzetten van woon-/logeervoorzieningen
- attenderen op toegankelijkheid van kerk- en verenigingsgebouwen

Samen met HGJB en de Bond van Hervormde Zondagsscholen is het Loket Gelijke Zorg gevormd: een centraal aanspreekpunt voor vragen over materialen en instructie voor catechese, zondagsschool en clubwerk van gemeenteleden met een handicap. Het werk wordt gedaan door twee staffunctionarissen, samen met een team van vrijwilligers.

OP WEG MET DE ANDER

Meer informatie

Op weg met de ander

Standerdmolen 8-227, 3995 AA HOUTEN

t 030 693 28 27 > e info@opwegmetdeander.nl >

i www.opwegmetdeander.nl

www.helpendehanden.nl/autismeindekerk

